

ABÚS SEXUAL INFANTIL: L'ACTUACIÓ DELS PROFESSIONALS DE L'EDUCACIÓ A CATALUNYA

TREBALL DE FI DE GRAU

**MARTA CONESA I LÓPEZ
ANABEL GARRIDO ORTOLÁ
ÀREA FEMINISME I DIVERSITAT SEXUAL
2021
Universitat Oberta de Catalunya (UOC)
Grau en Educació Social**

Resum

En el present treball d'investigació es pretén conèixer quina hauria de ser l'actuació dels professionals de l'educació davant la sospita o detecció d'un cas d'abús sexual infantil i si aquests professionals compten amb la formació, coneixements, recursos i eines per poder actuar protegint íntegrament a la infància. S'ha realitzat una revisió bibliogràfica i un treball de camp mixt compost per dues entrevistes a expertes sobre la problemàtica i 830 enquestes a diferents professionals de l'educació de Catalunya, metodologia que ha permès concloure que els professionals de l'educació presenten diverses necessitats formatives en relació amb l'abús sexual infantil i que hi ha la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en l'abordatge, actuació i tractament de la problemàtica. Finalment, es proposa l'educador/a social com una figura professional clau per actuar com a referent de les institucions educatives en l'abordatge de l'abús sexual infantil.

Paraules clau: Abús sexual infantil, professionals de l'educació, actuació, perspectiva de gènere, educador/a social

ÍNDEX

1	Introducció	5
2	ASI: Investigar l'actuació dels professionals.....	6
2.1	Metodologia	8
2.2	Límits de la investigació	9
2.3	Dimensió ètica	10
3	L'ASI: una problemàtica social	11
3.1	Els infants com a subjectes socials.....	11
3.2	L'abús de poder	12
3.3	Perspectiva de gènere i d'infància. Dues concepcions clau	13
3.4	L'educació com a eina de prevenció	15
3.5	L'educador/a social: un professional clau.....	16
4	Context social	18
4.1	Dades i estudis previs.....	18
4.2	El que s'està fent	18
4.3	El que també s'ha de fer	19
4.4	Marc normatiu i legislatiu	20
4.5	Protocols.....	21
5	Anàlisi de dades.....	23
5.1	Actuació.....	23
5.2	Conseqüències d'una actuació inadequada.....	26
5.3	Els protocols i el coneixement d'aquests.....	27
5.4	Formació.....	28
5.5	L'abordatge de l'ASI.....	29
5.6	Educació afectivosexual	30
6	Conclusions	32
7	Bibliografia	34

8	Annexos.....	41
8.1	Annex 1: Gràfics de delictes contra la llibertat i indemnitat sexual	41
9	Apèndix.....	42
	Apèndix 1: Enquestes. Model d'enquesta.....	42
	Apèndix 2: Enquestes. Perfil dels enquestats	50
	Apèndix 3: Enquestes. Gràfiques	53
	Apèndix 4: Entrevistes. Model entrevistes	58
	Apèndix 5: Entrevistes. Perfil entrevistades	59

1 Introducció

El tabú social de la sexualitat sempre m'ha semblat una problemàtica important per abordar. A casa meva sempre s'ha parlat de la sexualitat amb naturalitat, i quan vaig arribar a l'adolescència i aquest va començar a ser un tema recurrent amb les meves amigues em vaig adonar que l'educació que jo havia rebut no tenia res a veure amb la majoria de persones del meu entorn. Hi havia un desconeixement enorme i sobretot, una gran por a l'hora de parlar amb el seu pare o la seva mare sobre temes relacionats amb la sexualitat. Cap de les meves amigues que alguna vegada han hagut de prendre's la pastilla del dia després o s'han hagut de fer un test d'embaràs han tingut la confiança per poder-ho parlar amb la seva mare o el seu pare. I si no tenen aquesta confiança, si haguessin sigut víctimes d'abús sexual, haurien tingut la confiança per explicar-ho a la família sense por a ser revictimitzades?

Aquest xoc amb la realitat em va despertar des de molt jove la curiositat per saber com s'aborda des de la llar la sexualitat, i quan vaig realitzar el Treball de Fi de Grau del Grau de Pedagogia vaig orientar la meva investigació cap a aquest àmbit. Els resultats sobre l'educació que havien rebut més de 400 estudiants de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona era pràcticament nul·la o basada en la por i el tabú.

Per altra banda, des que vaig iniciar el Grau d'Educació Social tinc intenció d'especialitzar-me posteriorment en l'àmbit de la violència intrafamiliar, i durant el primer semestre de l'any 2020 vaig realitzar el curs "ASI: Identificació, actuació i prevenció" que realitza la Fundació Vicki Bernadet.

A través d'aquest treball pretenc profunditzar sobre el tractament de l'abús sexual infantil, especialment en l'etapa de detecció quan aquesta té lloc en una institució educativa, sigui de caràcter formal o no formal. És necessari que els professionals que treballen amb la infància i adolescència, no només siguin conscients de l'existència de l'ASI i les seves xifres, sinó que també han de saber què fer quan es detecta una víctima d'aquest tipus de maltractament i com actuar davant d'aquesta.

Valverde (1994) defensa que "tot educador social ha de tenir un coneixement bàsic sobre la manera d'abordar les causes i les conseqüències de maltractament i/o l'abandonament infantil" (1994: 78).

Aquesta investigació és important per a l'educació social per diverses raons. Els professionals de l'educació hem d'implicar-nos en les tasques de detecció, notificació, tractament i prevenció del maltractament infantil: En primer lloc, perquè existeix una obligatorietat a nivell legal. En segon lloc, perquè és una realitat a la qual han de fer front molts infants, i el freqüent contacte que tenen els professionals de l'educació amb aquest

col·lectiu, facilita i permet la detecció o sospita de situacions, canvis de conducta o revelacions d'ASI, això els obliga a adoptar un paper actiu davant d'aquests casos. En tercer lloc, perquè èticament un professional de l'educació ha de comprometre's amb aquest problema, hi ha una responsabilitat compartida per tal d'evitar o reduir els efectes d'aquest problema social (Pérez, Lucas i Pascual, 2011: 87).

L'educador/a social dur a terme un paper clau en la sensibilització i en la presa de consciència, individual i col·lectiva, del problema de maltractament infantil (Valverde, 1994: 89). Ha de tractar d'aconseguir que la comunitat aprengui a conèixer la infància, de manera que es respectin els drets dels infants. L'educació és una de les millors armes per la prevenció de l'abús sexual infantil i perquè la societat aprengui a actuar davant d'aquesta problemàtica.

Quan es detecta o un infant explica que és o ha estat víctima d'abús sexual infantil (ASI), la persona que rep la informació ha de saber com respondre a ella i què fer-ne. Els educadors i educadores socials hem de treballar per a reduir la revictimització dels infants víctimes d'ASI i hem de promoure que els professionals de l'educació que treballen amb infància i adolescència, a més de promoure la prevenció de l'ASI, també siguin coneixedors de quina ha de ser l'actuació quan es té sospita o certesa d'un cas d'ASI. És important que des de l'educació social treballem juntament amb altres figures professionals com mestres, professors/es, monitors/es de lleure... per tal que totes aquelles persones que treballen amb infants sàpiguen com actuar davant l'ASI amb tolerància zero i respectant els drets de les víctimes.

2 ASI: Investigar l'actuació dels professionals

La present investigació té com a objecte d'estudi el coneixement que tenen els professionals de l'educació que treballen amb infants, en relació amb l'actuació a realitzar davant la detecció o sospita d'un cas d'abús sexual infantil (ASI d'ara en endavant). En aquesta direcció, la pregunta d'investigació que guia l'estudi i a la qual s'intentarà donar resposta és la següent: Els professionals de l'educació que treballen amb la infància saben com han de respondre davant la detecció o sospita d'un cas d'ASI?

Per tal de donar resposta a aquesta pregunta s'han plantejat una sèrie d'objectius:

Objectiu general:

- Identificar si els professionals de l'educació de Catalunya presenten o no necessitats formatives pel que fa a la detecció i actuació en casos d'abús sexual infantil.

Objectius específics:

- Conèixer l'àmbit d'actuació sobre l'ASI a Catalunya.

- Saber què diuen els experts i els estudis realitzats prèviament sobre la detecció i tractament de l'ASI a Catalunya.
- Investigar el grau de coneixement i conscienciació que tenen els professionals de l'educació de Catalunya sobre els indicadors d'ASI i l'obligatorietat legal d'actuar davant la detecció o sospita d'un cas d'abús.
- Comprovar si els professionals de l'educació de Catalunya són coneixedors dels protocols que protegeixen a la infància i recollir la seva opinió sobre aquests.
- Raonar la necessitat d'abordar l'ASI des de la perspectiva de gènere.
- Descriure quines necessitats formatives sobre el tractament de l'ASI tenen els professionals de l'educació a Catalunya.
- Observar i analitzar els protocols d'actuació davant l'ASI presents a Catalunya

Abans d'iniciar el procés de recerca, com a hipòtesis es creu que:

- La majoria dels professionals de l'educació que treballen amb la infància i adolescència no sabrien actuar davant d'una situació d'abús sexual perquè no coneixen el protocol a seguir.
- La majoria de professionals de l'educació que detectessin un cas d'ASI dubtarien abans de denunciar i no ho farien si no en tenen certesa.
- La majoria de casos d'ASI que siguin detectats per professionals de l'educació s'intervindrà de forma inadequada, revictimitzant així a l'infant.
- Els educadors i educadores socials tenen més coneixement sobre com atendre els casos d'ASI que els mestres, professors/es i monitors/es de lleure.
- Actualment no es té en compte la perspectiva de gènere en l'abordatge de l'ASI.

La investigació permetrà corroborar o no aquestes hipòtesis. La resposta a la pregunta d'investigació permetrà conèixer si el sistema educatiu, els sistemes de protecció a la infància, els espais de lleure, i més particularment, els professionals que treballen en aquestes institucions, coneixen com ha de ser la correcta actuació quan es detecta o sospita un cas d'ASI. Aquestes dades permeten obtenir una idea sobre si els protocols fets per abordar la problemàtica són funcionals o si pel contrari, hi ha carències en l'elaboració i/o implantació d'aquests. A més, es podrà conèixer si aquests professionals han estat formats en com ha de ser la seva tasca en relació amb l'ASI.

Conèixer aquests resultats aportarà una valoració sobre si els programes, formacions, protocols i projectes que s'ha posat en marxa a Catalunya van en la direcció correcta o hi ha aspectes que no s'aborden, que s'han de millorar i/o repensar per a poder garantir una actuació adequada davant la sospita o detecció d'un cas d'ASI.

2.1 Metodologia

Aquest estudi consisteix en un treball d'investigació, ja que considerant l'objecte d'estudi i el plantejament dels objectius en relació amb aquests, s'ha considerat que és la modalitat més adient per arribar a uns resultats que donin resposta a la pregunta d'investigació plantejada. Aquesta investigació aporta informació rellevant, per una banda perquè és quelcom que no s'ha investigat a Catalunya ni a altres parts d'Espanya¹, i per altra banda, perquè els resultats d'aquesta poden ser un bon punt de partida per a futures investigacions o propostes socioeducatives, ja que realitzar una fotografia de la situació permet conèixer necessitats socials i educatives que es podrien cobrir a través de noves intervencions.

Primerament, es realitza una revisió bibliogràfica que permet establir un marc teòric on es recull informació rellevant sobre la problemàtica presentada. S'inicia amb l'explicació conceptual de què és l'ASI i quines dinàmiques el possibiliten, així com quins aspectes s'han de tenir en compte a l'hora d'analitzar la problemàtica (dinàmiques de poder, marc legislatiu, protocols establerts, perspectiva d'infància, perspectiva de gènere, entre d'altres). Tanmateix, es mostren les dades exposades per diversos estudis i què diuen els experts sobre quina hauria de ser l'actuació davant la revelació, detecció i/o sospita d'un cas d'abús sexual.

En segon lloc, es realitza un estudi mixt utilitzant per a la recollida de dades tant el mètode qualitatiu com quantitatiu. Pel que fa al mètode quantitatiu (Apèndix 1 i 2), s'han recollit dades primàries a través d'un qüestionari a un total de 830 professionals d'educació de Catalunya que treballen amb infància, incloent principalment mestres, professors/es, monitors/es de lleure i educadors/es socials, d'entre els quals, el 26% dels participants ocupa un càrrec directiu dins la institució. Per a decidir el context de recollida de dades s'ha realitzat un mapatge de les diferents escoles i instituts del territori, així com centres de protecció a la infància i esports o agrupacions escolta.

El mitjà que s'ha utilitzat per a contactar amb els professionals ha estat el correu electrònic. S'ha enviat l'enquesta a 4.449 centres educatius², a nou agrupacions escolta i organitzacions que realitzen activitats de lleure per tot el territori català i per poder arribar a un major nombre d'educadors/es socials, s'ha enviat el qüestionari als professionals d'un

¹ És cert que l'any 2016 el Síndic de Greuges de Catalunya va publicar un document que parla sobre diferents mancances que presenten les institucions catalanes a l'hora de prevenir, detectar i actuar davant l'ASI i la falta de formació als centres educatius en relació als drets dels infants, però el document no recull xifres quantitatives ni qualitatives per a saber quines competències tenen els professionals de l'educació davant la problemàtica social que ens ocupa. Per tant, no hi ha cap estudi que ens ajudi a conèixer en quin punt ens trobem actualment en relació a l'objecte d'aquesta investigació.

² Entre els 4.449 centres educatius hi ha: centres d'educació primària, educació especial, educació secundària i llars d'infants.

centre d'acollida, però tot i això no s'ha aconseguit una representació de la professió prou significativa.

L'enviament massiu del qüestionari es va iniciar el 9 d'abril de 2021 i es van recollir respostes fins al 3 de maig de 2021, dia en què el qüestionari es va desactivar. Aquest, s'ha realitzat i registrat a través de la plataforma Formularis de *Google*, el qual compta amb una primera part que recull informació sociodemogràfica i laboral³, una segona part que se centra en conèixer quina seria l'actuació que realitzarien davant la sospita i/o detecció d'un cas d'ASI, una tercera part que recull la pròpia experiència en l'actuació davant la sospita o detecció d'un cas d'abús sexual, i finalment, s'han realitzat preguntes que permeten conèixer la formació, coneixements i creences que tenen els participants sobre la problemàtica.

El mètode qualitatiu (Apèndix 4 i 5) consisteix en entrevistes semiestructurades a professionals de l'àmbit social claus per l'abordament de la problemàtica. A través de les entrevistes es pretén conèixer la visió dels experts sobre la necessitat de formar els professionals de l'educació en l'atenció i tractament de l'ASI. Per a poder identificar els professionals a entrevistar es realitza un mapatge d'institucions del territori català que treballen per abordar l'ASI, així com professionals que poden ser clau per aquesta investigació. La recollida de la informació es va realitzar en el mateix moment temporal, tot i que en contextos ambientals i amb mitjans diferents. La mostra participant ha estat escollida intencionadament, ja que s'ha realitzat la recerca d'un perfil concret de participant, en aquest cas d'experts en l'ASI. Les entrevistes han estat realitzades la primera setmana del maig de 2021 i la seva durada ha estat aproximadament de mitja hora, ajustant-se a la disponibilitat de les entrevistades. Així mateix, s'ha garantit l'anonimat en la investigació; per això s'ha considerat convenient no fer constar el nom dels centres on exerceixen professionalment.

2.2 Límits de la investigació

La present investigació ha de fer front a una sèrie de limitacions que compliquen la realització d'aquesta. En primer lloc, es compta amb un període de temps molt limitat per a una investigació que recull un marc teòric a través de l'anàlisi i reflexió de bibliografia rellevant per la problemàtica a abordar, i una recollida de dades primàries a través d'enquestes i entrevistes a professionals clau. Realitzar la recerca d'informació, la recollida de dades i l'anàlisi d'aquestes en aproximadament quatre mesos, és tot un repte, la qual cosa suposa una clara limitació a l'hora de dur a terme la investigació.

En segon lloc, la metodologia que s'ha decidit realitzar és una limitació per si mateixa en un període de temps tan limitat i en un context de pandèmia que dificulta la trobada amb

³ Sexe, activitat professional, anys d'experiència en la professió, centre de treball, comarca del lloc de treball i tipus de càrrec dins la institució

els diferents professionals i ha impossibilitat realitzar les entrevistes de forma presencial. Tanmateix, el treball de camp depèn de la disponibilitat, predisposició i interès de les persones en participar, la qual cosa comporta que no sempre es pugui tenir tota la representació de la mostra que es planifica o es pot entrevistar a professionals clau que s'identifiquen.

En tercer lloc, s'ha realitzat una investigació a escala autonòmica. En un inici es va plantejar centrar la investigació en un municipi o zona més concreta, però finalment es va decidir realitzar una investigació que persegueix recollir dades de tot Catalunya per tal que aquesta pugui o intenti aportar uns resultats més significatius en el marc autonòmic. No aconseguir una representació igualitària en tot el territori pot ser quelcom que afecta la fiabilitat i validesa de la investigació.

Finalment, hi ha un gran vel estadístic⁴ que interfereix a l'hora de realitzar un estudi objectiu i significatiu sobre la problemàtica de l'ASI⁵. Quan s'abusa sexualment d'un infant, no tan sols hi ha un dany físic, sinó que generalment també hi ha danys psicològics. A causa de l'absència, en moltes ocasions, d'un dany físic visible, així com la inexistència d'un conjunt de símptomes psicològics que permetin la detecció i el diagnòstic clar, l'abús sexual a infants és una tipologia victimològica difícil d'estudiar. A més, es sumen les dificultats relacionades amb el tabú del sexe i, especialment, al relacionar aquest amb la infància, així com l'escàndol social que implica el seu reconeixement (Díaz Huertas *et al.*, 2000). Per tant, el vel estadístic, no només és producte de la falta de denúncies, sinó també de la falta d'estudis⁶; "les investigacions sobre maltractament infantil en la família són relativament recents i escasses" (Rodríguez, 2011: 21), en especial quan parlem d'abús sexual.

2.3 Dimensió ètica

S'ha intentat mantenir una posició objectiva davant l'estudi de la problemàtica, tot i que l'enfocament que s'ha realitzat d'aquesta ha estat realitzat des d'una posició amb perspectiva de gènere que ha interferit en l'anàlisi de la problemàtica.

Al llarg d'aquesta investigació s'ha tingut en compte el codi ètic, mantenint el respecte a la confidencialitat, privacitat i anonimat de les persones i grups que han participat en aquesta investigació. S'ha garantit el consentiment informat⁷ (Giroux i Temblay, 2004) i les persones

⁴ Concepte que utilitza Domingo (1998) per referir-se a la falta d'estadística i dades.

⁵ Al document *Cifra Negra de Violència Sexual contra Niñas, Niños y Adolescentes: ocultamiento social de una tragedia* realitzat a Xile, s'expressa que "les xifres ocultes no només expressen la incapacitat d'una societat per construir mecanismes més efectius de detecció, persecució i càstig front a aquest tipus de delictes, sinó també la seva indolència i inconsciència" (Díaz *et al.*, 2018: 58).

⁶ Fins als anys 60 el maltractament infantil no es va tipificar com una conducta que atempta contra els drets dels infants, i no és fins el 1978 que l'abús sexual es tipifica com un problema pediàtric (Bernadet, 2016).

⁷ Les expertes entrevistades i persones enquestades han estat informades dels seus drets i deures, de la naturalesa de la investigació i han donat el vistiplau a participar de forma voluntària. En el cas dels participants entrevistats, se'ls ha demanat el consentiment informat signat i se'ls ha informat degudament de quin ha estat el tractament de les seves dades personals. S'ha tingut en compte no violentar drets, deures, normes, procediments

participants han estat informades de la naturalesa de la investigació, així com l'objectiu principal d'aquesta.

3 L'ASI: una problemàtica social

L'abús sexual infantil (ASI) és una forma de maltractament que l'any 1978 va definir Kempe per primera vegada com la "participació d'infants dependents i immadurs en activitats sexuals que no estan en condicions de comprendre, que són inapropiades per a la seva edat i desenvolupament psico-sexual, per a les quals són incapaços de donar el seu consentiment i que transgredeixen els tabús i les regles familiars i socials" (Pereda, Polo i Navales, 2004: 1).

Aquesta problemàtica afecta un de cada cinc⁸ menors a Europa segons dades de la Unió Europea (2012). Aquesta problemàtica ha estat considerada com un dels problemes de salut pública més greus que ha d'afrontar la infància, però tot i això segueix sent un tema ocult en la nostra societat i que a través d'aquesta investigació intentarem posar a la llum, centrant el focus especialment a l'actuació a realitzar davant la detecció o sospita d'un cas d'ASI.

L'organització *Save the Children* defineix l'ASI emfatitzant que "implica la transgressió dels límits íntims i personals del nen o nena" i especifica que "suposa la imposició de comportaments de contingut sexual per part d'una persona cap a un infant, realitzat en un context de desigualtat o asimetria de poder, habitualment a través de l'engany, la força, la mentida o la manipulació" (2012: 7). El *National Center on Child Abuse and Neglect* va proposar el 1978 que existeix l'ASI

En els contextos i interaccions entre un infant i un adult, quan un adult (victimari) utilitza a l'infant per estimular-se sexualment a ell mateix, a l'infant o a altres persones. L'abús sexual pot ser també comès per una persona menor de 18 anys quan aquesta és significativament més gran que l'infant (víctima) o quan el victimari es troba en una posició de poder o control sobre l'altre menor (Echeburúa i Guerricaechevarría, 2000).

3.1 Els infants com a subjectes socials

La Convenció dels Drets de la Infància de 1989 és clau en la representació social de la infància, ja que s'estableix la no discriminació de la infància, la importància de l'interès

i polítiques que puguin perjudicar les persones, grups o institucions i, per descomptat, no s'ha manipulat la informació obtinguda a través de la recollida de dades. Tanmateix, se'ls ha proporcionat el contacte de la persona de la investigació per a qualsevol qüestió que els participants poguessin necessitar comentar i/o resoldre.

⁸ La Organització Mundial de la Salut (2020) expressa que una de cada cinc dones i un de cada tretze homes afirma haver estat víctima d'abús sexual durant la seva infantesa.

superior de l'infant, el dret a la vida, la supervivència i el desenvolupament i el respecte als punts de vista del nen o nena, la qual cosa no només dona rellevància a l'opinió de l'infant, sinó que li dóna veu, es remarca que la infància ha de ser escoltada (Calderón, 2015: 130). Tot i això, en la societat hi ha una representació de la infància que prové de concepcions històriques sobre el col·lectiu. Aquestes representacions fan que en les diferents societats els infants tinguin o no participació i veu i determina l'espai que ocupa la infància en una societat. A més, no hi ha un marc judicial preparat per atendre a la infància sense que es vulnerin als drets dels infants i es revictimitzin⁹ de forma continuada.

Segons Medel (2016), en el procés de moralització i estigmatització de les infàncies, prenen connotacions molt diferents el concepte nen/a i el concepte menor: Socialment, el nen/a s'entén com un infant amb falta de maduresa i que segurament té menys de dotze anys. Se'l observa com un subjecte immadur, indefens i que necessita, per falta de recursos i habilitats, la protecció i l'ajuda d'un adult o una institució. El concepte menor engloba un ventall més ampli d'edat, ja que pensem en persones menors de 18 anys. Són moltes les etapes evolutives i cognitives que recull aquest concepte, i el fet de no conèixer la psicologia evolutiva de les diferents etapes, pot comportar l'alarma en situacions normals o la normalització de situacions abusives¹⁰. En el present estudi s'utilitza el concepte d'infància com un sinònim de menor d'edat, tal com es defineix en la Convenció sobre els drets de l'Infant de 1989: "S'entén per infant tot ésser humà des del seu naixement fins als divuit anys d'edat" (Part 1, Art. 1).

3.2 L'abús de poder

És important no concebre l'abús sexual com una qüestió únicament vinculada a la sexualitat de l'individu, sinó com un abús de poder fruit de l'asimetria en la relació de dos individus. Una persona té poder sobre una altra quan l'obliga a realitzar una cosa que aquesta no desitjava, sigui quin sigui el mitjà que utilitzi per a això: l'amenaça, la força física, el xantatge, la coacció, entre altres. La persona amb poder està en una situació de superioritat sobre la víctima que impedeix a aquesta gaudir de llibertat (*Save the Children*, 2001).

Foucault defineix a el poder com "una relació de forces, tota relació de forces és una relació de poder [...]" (Deleuze, 1987: 99). En aquesta línia, Bourdieu expressa que "tot poder que aconsegueix imposar significats i imposar-los com legítims dissimulant les relacions de

⁹ Revictimització, o victimització secundària, és la resposta que dóna el sistema a una víctima, tal com defineix *Save the Children* (2020).

¹⁰ Si un/a menor de 5 anys és víctima d'ASI, ja sigui nen o nena, socialment se'l concebrà com una clara víctima i recaurà tota la culpa i responsabilitat en l'adult. Això canvia a mesura que l'edat de la víctima augmenta, especialment si aquesta és una dona. Pensem en una dona adolescent de 16 anys que ha estat víctima d'abús sexual: és molt probable que aquesta sigui qüestionada i culpabilitzada pel seu entorn i la societat i per tant, serà revictimitzada de forma continuada, situació reforçada per la cultura hegemònica patriarcal que assenta unes bases en la societat que la dona, quan es víctima, és també responsable i culpable (Ferreira, 2017).

força en què es funda la seva pròpia força, afegeix la seva força pròpia, és a dir, pròpiament simbòlica, a aquestes relacions de força” (Bourdieu, 1979: 44). L'autor parla de l'ocultació del poder, relacions de força que estan ocultes. Les dinàmiques de poder que operen en l'ASI són també ocultes pel silenci, el secret, la por, en definitiva, per altres relacions de força.

Tal com defensa Foucault, el poder està inherent en totes les relacions interpersonals, i “una relació de poder no exclou l'ús de la violència com tampoc l'obtenció de consentiment” (Foucault, 1996: 12). El poder pot ser operat per diferents motius, però sobretot es situa en relacions basades en les diferències, les quals poden ser diferències d'edat, d'ètnia, de cultura, de sexe-gènere, entre altres (Amaya i Vilchez, 2008).

Per tant, com diu Tamarit (2021), “l'abús sexual és una forma d'abús de poder”, i és que, en l'ASI sempre hi ha una relació asimètrica en la qual l'abusador té poder sobre la víctima, un poder que es manté i perpetua a través de diferents sistemes i creences com el patriarcat i l'adultocentrisme presents en la nostra societat. A més, l'adultocentrisme perpetua el silenci i la revictimització a les víctimes d'ASI. Duarte (2012) afirma que aquest imaginari adultocèntric constitueix una matriu sociocultural que ordena -naturalitzant- l'adult amb capacitat de decisió i control sobre els altres, situant en el mateix moviment en condició d'inferioritat i subordinació a la infantesa, joventut i vellesa. Aquesta noció ens permet llegir les societats occidentals com constituïdes per la interrelació entre classes d'edat que defineixen les maneres de relació que s'estableixen, les decisions que prenen, el control que d'elles poden tenir (poder/autonomia), i els criteris des dels quals sostenen les seves pràctiques, discursos i imaginaris (Duarte, 2012: 103).

L'adultocentrisme no tan sols assenta les bases de les dinàmiques de poder que es creen en relació als grups d'edat i que reforcen l'ASI, sinó que a més, es reforça la vulnerabilitat de la infància, la falta d'informació i la vulneració dels seus drets de forma continuada, és per això que la perspectiva d'infància és quelcom que s'ha de tenir en compte sempre que es fa front a la problemàtica de maltractament. Segons les xifres publicades per *Ministerio de Interior* d'Espanya sobre els delictes contra la llibertat i indemnitat sexual l'any 2017, el 47,6% de les víctimes registrades van ser menors d'edat. D'aquests, 78% són dones, i el 22% homes (Gràfic 1, Annex 1). Pel que fa al sexe del victimari, el 96% són homes i el 4% restant són dones (Gràfic 2, Annex 1), i pel que fa a l'edat d'aquests, el 92,7% són majors d'edat (Gràfic 3, Annex 1).

3.3 Perspectiva de gènere i d'infància. Dues concepcions clau

El fet que hi hagi un major nombre de dones víctimes d'ASI i que la gran majoria de victimaris siguin homes, està molt relacionat amb l'espai social que ocupen les persones depenent del seu sexe i els rols de gènere hegemònics de la societat, uns rols que també

interfereixen en les conductes sexuals de les persones. Aquests rols imposen un marc de referència que deixa a les dones i als homes mal preparats per tenir relacions íntimes mútuament satisfactòries. El paper prescrit sovint per les dones és ser passives en les relacions sexuals, i en canvi, per als homes és la conquesta sexual, com una forma de provar la seva pròpia masculinitat (CESOLAA, 2017).

La socialització de gènere, és a dir, la construcció de la diferència entre homes i dones, suposa propugnar un model que veu com a normal en els homes certa dosi d'agressivitat en la seva conducta, com part inherent a la masculinitat [...]. Quan es tracta de les dones, la violència no només no entra a formar part de la socialització femenina sinó que en elles es promou, sobretot, la seva associació amb els valors lligats a la vida, a la creació de la vida, a la maternitat, a la cura, a la dolçor i al lliurament. (Osborne, 2009: 42).

Pereira (2018), directora del *Centro de atención a víctimas de agresiones sexuales y malos tratos* d'Astúries, expressa que preocupa tenir la sensació que els joves descobreixen la sexualitat a través de la pornografia i imatges que sexualitzen a les dones:

Veiem que, d'alguna manera, això propicia que hi hagi aquest tipus d'agressions. [...] És preocupant aquesta forma d'entendre la sexualitat, de com la viuen i fins i tot de com l'aprenen. [...] Malgrat estar en l'any 2018, si això és el que venem, si tenim a la dona com un ésser solament sexuat i aquesta sexualitat d'aquesta dona pot ser de tots, aquesta mentalitat encara continua existint (Bandera, 2018).

En l'estudi de Tamayo (1993) sobre abús sexual i atribució de la responsabilitat es va observar com la imatge cultural que es té de la dona afecta l'atribució de responsabilitat que fa la societat a la víctima d'abús sexual. Hi ha molts factors que augmenten o disminueixen la culpabilització i responsabilitat que se li atribueix a la víctima (bellesa, independència, edat, etc.), però el principal factor és el sexe de la víctima.

La cultura patriarcal reforça aquesta violència sistèmica que afecta directament a la dona, la qual cosa "limita considerablement el reconeixement dels subjectes de la violència, (re)produint així la construcció del masculí i el femení a partir d'una relació dicotòmica subjecte-objecte" (Gómez, 2016: 200).

Quan la víctima és un infant que per edat, socialment encara no se'l responsabilitza, igualment s'acabarà buscant responsabilitat en una figura femenina: la mare. Es "responsabilitzarà a les dones de la seguretat i salut dels seus fills i filles, fent ús de la figura materna de cura i dedicació als menors -es fa referència a un mandat matern tot i que, en cap cas, apareixerà un mandat patern" (Gómez, 2016: 208). Socialment s'obliga les dones a assumir la responsabilitat de la supervivència familiar (Bretones *et. al.*, 2011: 141).

Segons un informe publicat pel Síndic de Greuges (2016), quan les víctimes d'ASI són dones, hi ha més probabilitat que aquestes siguin revictimitzades que quan la víctima és un home. Això és degut que quan les dones són víctimes d'alguna forma de violència, sobretot quan es tracta de violència sexual, aquesta és qüestionada.

La revictimització fa que la persona revisqui la situació traumàtica i torni a assumir el seu paper de víctima. Aquesta vegada no és només víctima d'un delictes, sinó de la incomprensió del sistema. És important que s'incorpori la perspectiva d'infància i s'estableixin processos judicials que protegeixin el col·lectiu tenint en compte les particularitats d'aquest. Actualment, a la persona víctima d'ASI se'ls fa testificar una mitja de quatre vegades a diferents persones i institucions o serveis (*Save the Children*, 2017). Això fa reviure i recordar masses vegades una vivència traumàtica i influeix en la qualitat del testimoni de l'infant, que en la majoria de casos és l'única prova disponible. La declaració repetida pot generar confusions i incongruències en el relat de l'infant, la qual cosa provoca que es posi en dubte la seva declaració. Quan aquesta prova no es pren amb eficàcia, el cas acaba arxivat. Actualment, es calcula que de cada deu casos d'ASI denunciats, set no arriben mai a judici (*Save the Children*, 2017).

Per a evitar la victimització secundària de les víctimes d'ASI es reclama que la víctima pugui testificar una única vegada davant del jutge, que aquesta declaració sigui gravada i serveixi com a prova preconstituïda, que es realitzin judicis amigables¹¹ (*Save the Children*, 2017). Alguna d'aquestes concepcions ja les incorpora la nova *Ley Orgánica de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia*¹².

3.4 L'educació com a eina de prevenció

Educar als infants i formar els professionals correctament perquè puguin dur a terme les accions educatives és important. L'educació és una eina fonamental per a poder enfocar-nos cap a una realitat social que reconegui a la infància com a subjectes de ple dret i els doni les eines suficients per a poder desenvolupar-se en un context de llibertat, igualtat i poder de decisió sobre el propi cos. La *Fundación Mujeres* expressa que:

L'educació afectivosexual busca el desenvolupament integral de les persones a través de tots els nivells: social, relacional, psicològic i biològic. [...] és una educació enfocada al benestar ple de les persones, [...], potenciant relacions de cura, respecte i bon tracte. Es

¹¹ Judici amigable: que els infants no declari en el plenari i que el procés judicial sigui relativament ràpid, ja que actualment la mitja és de tres anys des de l'inici del procés legal.

¹² La llei es va aprovar en el Congrés dels Diputats el passat 15 d'abril de 2021 i entrarà en vigor a finals de juny de 2021. La llei incorpora avenços importants com el registre unificat de violència, l'ampliació del temps de prescripció, la previsió d'un projecte de llei per a l'especialització de jutjats i fiscalia de violència contra la infància, la prevenció a través de la educació o la capacitat de denúncia per part de nens i nenes sense necessitat que s'avalui la seva maduresa.

tracta d'una educació que posa en alça el respecte pels valors humans bàsics: igualtat i equitat entre sexes, corresponsabilitat, comunicació, empatia i respecte cap a la diversitat (*Fundación Mujeres*, 2010: 13).

Aquesta educació és necessària des de la petita infància perquè els infants puguin reconèixer relacions abusives, posar-ne nom i comunicar-ho evitant la por i el sentiment de culpa, però també perquè aprenguin a establir relacions sanes, a trencar amb els rols de gènere establerts, a reconèixer la intimitat, el dret a decidir, entre altres. A través d'aquesta educació es pot dotar a la infància d'informació, autonomia i reduir la seva vulnerabilitat davant d'un possible cas d'ASI.

L'educació afectivosexual ha d'evidenciar i qüestionar aquelles situacions i pràctiques que trenquen amb els principis d'igualtat i no-violència (Venegas, 2010: 178). Tal com diu la famosa frase de Nelson Mandela, l'educació és la millor arma que pots tenir per a canviar el món, i hem d'utilitzar correctament aquesta arma perquè els infants puguin reconèixer totes aquelles conductes adequades i no adequades, no tan sols perquè si un infant és víctima d'ASI ho pugui detectar, sinó també perquè un possible victimari pugui reconèixer totes aquelles accions que vulneren directament els drets de les persones.

Segons un estudi sobre la percepció social de la violència sexual (2019) publicat per la delegació del govern espanyol per la violència de gènere, s'expressa que reduir l'acceptabilitat social de la violència sexual, és clau per prevenir-la. En l'estudi, s'exposen diverses dades rellevants, entre elles, davant la qüestió d'on se situa el focus de responsabilitat en cas d'agressió sexual (en els agressors o en les víctimes), el 77% de les persones considera fonamental educar els homes a no agredir, davant d'un 14,8% que creu que és més important ensenyar a les dones a evitar situacions de risc (*Gobierno de España*, 2019: 115). Als infants se'ls ha d'ensenyar què és el consentiment, què és la intimitat, què és la llibertat i què és el respecte, tan sols així, les possibles víctimes podran detectar un abús, no normalitzar-lo i evitar el sentiment de culpa, i per altra banda, s'educarà perquè els infants no es converteixin en victimaris al llarg de la seva vida.

3.5 L'educador/a social: un professional clau

L'ASI no és un problema social nou, i tampoc ho és, l'interès de l'educació per abordar qüestions socials com la violència i les diferents formes de maltractament a la infància. L'educador/a social intervé en contextos de vulnerabilitat i es forma per a poder acompanyar de forma individualitzada a les persones que es troben en situació de vulnerabilitat a través del reconeixement de l'altre, el respecte pels drets i necessitats de les persones i l'escolta activa, entre d'altres, això el converteix en un professional clau en l'abordatge del maltractament infantil.

Tot i que al llarg de la formació d'educadors i educadores socials ens preparam per a treballar en entorns on el maltractament a la infància i adolescència hi és present, en la majoria de casos no som els educadors/es socials els que detectem casos de maltractament a la infància. Les tasques professionals es troben en contacte amb la realitat social, la qual cosa atorga un coneixement particular de les problemàtiques socials. A més, la visió i l'anàlisi social que s'exerceix des de l'educació social permet una actuació centrada en el context i la persona, atenent així les necessitats individuals sense oblidar l'entorn en què ens situem. Tanmateix, l'educador/a social pot ser un professional clau per assegurar la implicació de la comunitat educativa en l'abordament de l'ASI.

El juny de 2020 es va aprovar al Parlament de Catalunya la incorporació de la figura de l'educador/a social als centres educatius de primària i secundària per al curs 2020-2021 (CEESC, 2020), la incorporació es justifica, principalment, amb les funcions de suport, acompanyament i recolzament que pot realitzar als centres educatius aquesta figura, concretament, els reptes que es planteja l'educador/a social dins les escoles són: garantir l'educació integral, la convivència, pal·liar les desigualtats, atendre a la diversitat, reduir l'absentisme escolar i fomentar la relació de l'escola amb l'entorn (CEESC, 2019: 1-2).

Incorporar un/a professional especialitzada en processos educatius en contextos de vulnerabilitat i desigualtat en espais on es treballa amb la infància, és interessant perquè pot aportar molts beneficis per als nens, nenes i adolescents. És una figura que no tan sols s'hauria d'incloure en centres educatius, sinó que hauria d'estar present en tots aquells espais on es creen desigualtats, on hi ha infants en situació de vulnerabilitat, on hi ha violència i en definitiva, on hi ha persones amb una sèrie de necessitats socioeducatives.

Des de l'educació social es pot aportar una mirada socioeducativa única, i pot ser una figura que, a més de fer-se càrrec de totes les funcions, accions i tasques¹³ que s'esmenten en el manifest del CEESC (2019), es faci càrrec de l'actuació i l'abordatge de l'ASI o altres tipus de maltractament infantil. La figura del professional de l'educació social pot ser el perfil adequat per atendre la problemàtica, ja que pot treballar-la garantint l'educació afectivosexual a les institucions educatives, la perspectiva de gènere i d'infància en els processos educatius, i sent una figura clau en l'abordatge del maltractament i la violència.

¹³ El codi deontològic dels educadors i educadores socials especifica que: "la pràctica educativa diària de l'educador o educadora social correspon a: actuacions de context, [...], actuacions de mediació, [...] i actuacions de formació i transmissió" (ASEDES, 2007: 21).

4 Context social

Després de conèixer alguns aspectes teòrics rellevants per entendre la dinàmica de l'ASI i detectar aquells aspectes que poden trencar amb aquesta dinàmica, és important conèixer en quina situació ens trobem actualment, quin és el context de la realitat social, quines són les xifres i dades que es coneixen al respecte, què se'n sap sobre la problemàtica i què diuen els experts que s'hauria de fer en relació a la prevenció, tractament i abordatge de l'ASI.

4.1 Dades i estudis previs

Segons dades publicades per la Unió Europea (2011-2012), un de cada cinc infants ha sigut o serà víctima d'algun tipus d'abús sexual abans de complir els 17 anys. El 90% de les víctimes no ho dirà durant la infància i el 60% de les víctimes no rebrà cap mena d'ajuda al llarg de la seva vida. Sovint es creu que els abusadors són persones desconegudes per la víctima, però això és una creença errònia: entre el 80 i el 85% dels casos d'ASI és intrafamiliar i en entorn de confiança, segons dades publicades per la Unió Europea (2011-2012).

Un estudi sobre el maltractament infantil realitzat el 2006 per la fundació ANAR, destaca que "en el cas de víctimes d'abús sexual, la proporció de dones triplica la d'homes" (Rodríguez, 2011: 22), i un altre realitzat el 2006 pel centre Reina Sofia, conclou que el tipus de maltractament que més es reitera (no el més freqüent però el que, quan es produeix, tendeix a repetir-se) és l'abús sexual. A més, conclou que els homes són els principals agressors (Martínez, 2011: 46-64).

Els infants amb algun tipus de diversitat funcional, ja sigui aquesta física, psíquica o sensorial, tenen un major risc de patir abusos sexuals que els altres infants. És per això pel que pares, mares, educadors/es i professionals han d'estar molt alertes davant qualsevol indicador d'abús. Alguns estudis (Kennedy, 1996) revelen que dos de cada tres noies i un de cada tres nois amb diversitat funcional són víctimes d'abusos.

No es disposa de dades actuals per conèixer l'abast real del fenomen de l'ASI a Catalunya, tot i que els estudis puntuals duts a terme mostren que un 17% de la població ha patit abusos sexuals durant la infància.

4.2 El que s'està fent

Els programes de prevenció de l'ASI a les escoles cada vegada agafen més força, i tot i que encara no s'arriba a totes les institucions educatives, les escoles i els ajuntaments cada vegada promouen més projectes que van dirigits cap a aquesta direcció, com és el cas del "Programa per a la prevenció i atenció de l'abús sexual infantil" que el 2016 va posar en

marxa l'Ajuntament de Barcelona. La majoria d'aquests programes i iniciatives no arriben a totes les escoles i instituts, i la majoria estan fonamentalment enfocades a establir programes de prevenció a través de guies didàctiques.

Per tant, cada vegada és més comú que a l'escola, ja des de l'etapa d'infantil, es llegeixin contes o es realitzin tallers, xerrades i diverses intervencions enfocades a la prevenció de l'ASI, a través de les quals s'ensenya als infants conceptes com: identificar conductes d'abús, la possibilitat, dret i necessitat d'expressar el "no" quan no estem còmodes davant d'una situació, la diferència d'allò que és íntim i allò que no ho és, evitar el compromís del secret, la no culpabilitat, saber que no haver dit no, no vol dir haver consentit l'abús, etc. Si els infants creixen amb aquests conceptes clars, serà més fàcil que puguin detectar situacions d'abús i possiblement podran demanar ajuda amb més facilitat. Però saben els professionals de l'educació que treballen en contacte amb la infància i l'adolescència com actuar davant la detecció o confessió d'un cas d'abús sexual? Són coneixedors els mestres, educadors/es o els monitors/es dels protocols a seguir? Coneixen les lleis que emparen a la infància en casos de maltractament?

Segons dades publicades per *Save the Children* (2017), arreu de l'estat espanyol, només un 15% dels col·legis on l'infant ha explicat ser víctima d'abús sexual, ho han comunicat a les autoritats. En el mateix document, s'especifica la importància de redactar protocols d'actuació davant la detecció dels casos d'ASI, però és important que els professionals de l'educació siguin coneixedors d'aquests. No es poden quedar en el paper, sinó que han de ser guies funcionals, i perquè així sigui, s'ha de formar i informar a tot l'equip professional de les institucions que treballen amb la infància.

4.3 El que també s'ha de fer

A més de denunciar el cas d'abús sexual quan un professional de l'educació n'és coneixedor, també és important saber actuar i reaccionar davant l'infant. És necessària una actitud que respongui a les necessitats de l'infant a través de la protecció, l'agraïment, el respecte, l'afecte, l'empoderament i el reconeixement de l'infant com a subjecte social de dret, allunyant-nos així d'una visió adultocentrista.

Si concentrem tots els esforços en educar als infants per tal de possibilitar i facilitar la revelació d'un cas d'ASI, i aquest objectiu s'aconsegueix, hem d'assegurar-nos que la resposta que rebran els infants és la més adequada. Com a professionals de l'educació i que treballem amb infància, hem de garantir la protecció d'aquesta, i sense informació i formació, difícilment es podrà actuar davant la detecció d'un cas d'ASI de la forma que remarquen els professionals especialitzats en la problemàtica.

En la cadena seqüencial d'errors que determina *Save the Children* (2017) s'hi inclou que l'ASI s'allarga en el temps per dos errors principals: perquè els educadors, pares i mares no saben veure l'abús, i perquè els professionals que se n'assabenten a vegades “no saben com actuar de manera correcta” (*Save the Children*, 2017: 14).

Davant la revelació d'un cas d'ASI, segons diferents experts de Catalunya, s'ha d'actuar evitant la revictimització, i per a aconseguir-ho, s'ha de: creure a l'infant, establir un clima de confiança, evitar prometre coses que no es podran complir, evitar fer preguntes, ja que aquestes poden influenciar en el relat de la víctima o qüestionar allò que l'infant està explicant, escoltar la revelació amb l'escolta activa, protegir a l'infant, calmar a l'infant transmetent-li que ha fet bé i transmetre a l'infant que el que ha passat no ha estat culpa seva (Drets Socials, 2018).

Si no es fa un canvi de paradigma amb una societat conscient de la problemàtica i no es forma als professionals que treballen amb la infància per a una correcta actuació i resposta davant l'ASI, no es podrà atendre la problemàtica de forma eficaç.

Independentment de si la víctima és un nen o una nena, quan un infant confessa que és víctima d'abús sexual, segurament té por, dubtes, incertesa, sentiments de culpa, entre altres. La primera reacció que tingui la persona a la que demana ajuda tindrà un gran impacte per a ell o ella i per aquest motiu, és necessari protegir a la víctima i no entrar en un procés de revictimització que augmenti la seva vulnerabilitat. És necessari que com a professionals protegim als infants de la pandèmia de l'abús sexual, comparació que fa la Fundació Vicki Bernadet: “Si el 20% de niñas y niños que sufren abuso sexual fuera la cifra de víctimas de una enfermedad, estaríamos ante una pandemia” (Fundació Vicki Bernadet, 2020).

4.4 Marc normatiu i legislatiu

En l'àmbit internacional hem de tenir en compte la Convenció sobre els Drets de l'Infant que va ser aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989. En ella, s'especifica que els Estats membres “han de prendre totes les mesures legislatives, administratives, socials i educatives apropiades per a protegir l'infant contra totes les formes de maltractament, inclosos els abusos sexuals, físics o mentals” (Art. 19) i que “es comprometen a protegir l'infant de totes les maneres d'explotació i d'abús sexual” (Art. 35)¹⁴.

¹⁴ En la convenció també s'especifica que s'han de prendre totes les mesures adequades per promoure la recuperació física i psicològica, i la reinserció social d'un infant víctima de qualsevol forma de maltractament, incloent l'abús sexual, punt especialment rellevant en la investigació que ens ocupa, degut que per tal de promoure la recuperació física i psicològica de la víctima, és clau l'actuació que es faci en el moment de la detecció d'un cas d'ASI.

En el marc europeu trobem la Carta Europea dels Drets de l'Infant (DOCE núm. C241, de 21 de setembre de 1992) en la que es remarca que tots els infants hauran de ser protegits contra tota forma d'esclavitud, violència o explotació sexual, i el Conveni del Consell d'Europa per a la Protecció d'Infants contra l'Explotació i l'Abús Sexual, fet a Lanzarote el 25 d'octubre de 2007 (BOE núm. 274, de 12 de novembre de 2010), on es demana que es garanteixin procediments d'investigació i judicials adequats als menors i mecanismes de seguiment per comprovar la implementació dels protocols i lleis.

La Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delictes estableix que les diferents formes d'abús sexual, explotació sexual i pornografia infantil han de ser objecte de penes efectives, emfatitzant en la importància que l'interès de l'infant, i s'especifica: "Els Estats membres han d'animar a qualsevol persona que tingui coneixement o sospites d'un cas d'abusos sexuals o explotació sexual d'un menor al fet que ho denunciï als serveis competents. Incumbeix a cada Estat membre determinar les autoritats competents davant les quals es poden denunciar tals sospites" (Apartat 28). En aquesta línia, la Llei d'enjudiciament criminal estableix que "els qui per raó del seu càrrec, professió o ofici tinguin notícia d'algun delictes públic estan obligats a denunciar-lo" (Art. 262).

La *Ley Orgánica de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia* ha estat criticada perquè tot i que incorpora noves mesures per a protegir la infància, s'oblida de la perspectiva de gènere i oblida els abusos sexuals que es produeixen en el nucli familiar. El president del Comitè dels Drets del Nen/a de les Nacions Unides considera imprescindible incloure la perspectiva de gènere i per discapacitat. Recordem que una de cada cinc dones i un de cada tretze homes declaren haver sofert abusos sexuals en la infància.

Pel que fa al marc legislatiu a Catalunya, especialment s'ha de tenir en compte la Llei 14/2010, de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència, en la que s'estableix que tots els professionals, especialment els professionals de l'educació, entre d'altres, han d'intervenir obligatòriament quan tinguin coneixement de la situació de risc o de desemparament d'un infant, d'acord amb els protocols específics.

4.5 Protocols

A Catalunya hi ha establerts dos protocols clau que guien la tasca que hem de fer els professionals davant la detecció o sospita d'un cas d'ASI. En primer lloc, trobem el Protocol marc d'actuacions contra el maltractament a infants i adolescents de Catalunya¹⁵, juliol 2017.

¹⁵ Es dirigeix a tots els funcionaris de la Generalitat de Catalunya dels àmbits d'aplicació (social, educatiu, lleure, participació i esport, salut, mossos d'esquadra i justícia) que tenen l'obligació de conèixer-lo i aplicar-lo (Generalitat de Catalunya, 2017).

Els principis bàsics que marca és l'eficàcia i eficiència, i en ell, es remarca la necessitat de “desenvolupar serveis unificats per l'atenció de les víctimes d'ASI, generant espais específics i adequats per una intervenció coordinada en l'atenció, ajuda i tractament dels infants i adolescents víctimes d'abús sexual” (Generalitat de Catalunya, 2017: 26). Tanmateix, remarca que els professionals han de conèixer la seva obligació legal de denunciar i/o comunicar tot cas de maltractament infantil que coneguin.

En segon lloc, hi ha el Protocol d'actuació entre els departaments de Treball, Afers Socials i Famílies i d'Ensenyament, de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil en l'àmbit educatiu, juliol 2016. En el present protocol s'especifica que els professionals que treballen en escoles, en ser coneixedors o tenir sospita que un infant podria ser víctima d'algun tipus de maltractament, han de notificar-ho al director o directora del centre, el qual “és l'encarregat de valorar la situació i dur a terme les actuacions i derivacions oportunes indicades en el present protocol” (Generalitat de Catalunya, 2016: 12). En l'àmbit del lleure¹⁶ i l'esport s'aplicarà el mateix procediment.

En cas de detectar un abús sexual produït en les darreres 72 hores, la direcció del centre es posarà immediatament en contacte amb el servei sanitari o l'Hospital de referència de la zona per tal de traslladar l'infant al centre hospitalari. Es tracti o no d'una urgència hospitalària, la direcció del centre educatiu ho comunicarà a la DGAIA (a través del Servei Territorial en horari laboral o de la UDEPMI les 24 hores del dia, accessible mitjançant el telèfon Infància Respon 116 111) per tal que coordinin les actuacions pertinents, i si cal, activin a l'equip especialitzat (EAIA o EVAMI) i s'adoptin les actuacions protectores adients. Simultàniament ho comunicaran a la Fiscalia de Menors, al Jutjat de guàrdia o als Mossos d'Esquadra mitjançant la corresponent denuncia. En qualsevol cas, la direcció del centre informarà la família de l'infant de les actuacions que s'estiguin realitzant.

A més d'aquests dos protocols especificats, en l'àmbit del lleure s'ha redactat el Protocol de prevenció d'abusos sexuals i altres maltractaments en l'àmbit de l'educació en el lleure a Catalunya¹⁷. Aquest protocol s'emmarca dins dels dos protocols mencionats anteriorment i aporta informació rellevant perquè monitors/es de lleure i voluntaris/es tinguin recursos per poder detectar i actuar davant d'un cas d'abús sexual.

¹⁶ Els professionals i voluntaris/es d'aquest àmbit tenen la possibilitat de crear vincles de confiança, la qual cosa augmenta la probabilitat que un infant verbalitzi situacions d'abús a persones que percep com properes i a la vegada amb situació d'ajudar-lo. És per això que aquests professionals han de ser coneixedors del protocol a seguir i sàpiguen com s'ha d'actuar davant la revelació d'un cas d'ASI, així com conèixer el circuit i els recursos als que pot acudir (Generalitat de Catalunya, 2017: 30).

¹⁷ En el document es proposa la incorporació de la figura de delegat o delegada de protecció en termes de maltractament i/o abusos sexuals a menors, figura que ha d'estar formada de forma específica en l'àmbit, s'ha de coordinar amb altres institucions de l'administració, assessorar i donar suport a la resta de professionals de l'organització i garantir que les noves incorporacions a l'equip de monitors/es són coneixedors/es dels protocols a seguir.

5 Anàlisi de dades

Al llarg de la revisió bibliogràfica s'ha pogut obtenir una idea de com hauria de ser una correcta actuació davant la detecció d'un cas d'ASI. A partir del treball de camp realitzat s'ha profunditzat més sobre la temàtica i observat què opinen, saben i farien els professionals que estan en contacte amb la infància davant la detecció d'un cas d'ASI. Per observar quina seria aquesta actuació, s'ha distingit entre professionals amb un càrrec directiu dins la institució i persones sense càrrec directiu pel fet que els protocols vigents diferencien l'actuació.

5.1 Actuació

Tal com assenyalen les expertes, quan els professionals de l'educació identifiquen un cas d'ASI, "la sospita pot estar perquè l'infant ha fet algun tipus de verbalització, o bé perquè s'ha vist algun tipus de conducta que preocupa" [E1]. L'experta E2, davant del concepte "sospita" expressa: "la sospita què és?", i aclareix que "una revelació, és una revelació, sigui clara o no sigui clara", i per tant, una verbalització no es considera una sospita.

Una sospita és una altra cosa: si jo tinc un nen que té una conducta de joc que a mi em sembla inadequada amb un altre, això pot ser per milers de coses, i jo per això no activaré un protocol, però si que estaré molt atenta, i parlaré amb els pares, i faré intervenció, i si d'aquí descobreixo que hi ha una situació d'abús, activaré el protocol. Això no vol dir que hi haurà una investigació, però si intentaré saber d'on pot venir aquesta conducta [E2].

En aquesta investigació, però, s'ha entès la sospita com la falta de convicció, seguretat i certesa de què l'abús ha passat. Sospita com a presumpta situació d'abús, ja que difícilment podem tenir certesa absoluta de la veracitat de l'abús, "És complicadíssim, inclús pels experts, inclús pels perits dels jutjats" [E1].

Per tant, tal com defensen les expertes i estableix el marc legal, davant la detecció d'un cas d'ASI, és important que s'actui. Aquesta actuació ha de ser, sobretot, una actuació protectora, a través de la qual es pugui garantir la protecció de l'infant, i per poder-ho fer correctament, és important que es realitzi de forma calmada, valorant correctament la situació i realitzant totes aquelles accions que promoguin la protecció del menor. Dur a terme actuacions precipitades "pot ser que incrementi el malestar del nen en comptes de reduir-lo" [E1].

Per tal d'evitar l'actuació precipitada, el que s'hauria de fer és cercar ajuda, sobretot quan no sabem com actuar, i comunicar la situació a qui pertoqui. L'experta E2 expressa que "davant d'una revelació el que s'hauria de fer és: prenc nota, faig un informe de diagnòstic i ho notifico. I qui sàpiga més que jo, actua" [E2]. Per a notificar-ho s'haurien de seguir els protocols establerts que "en aquest aspecte, són molt clars" [E1].

Pel que fa a l'actuació que realitzarien els professionals enquestats, el 72% expressa que davant la sospita d'un cas d'ASI investigaria per saber si la sospita és certa abans de denunciar, una centena part no ho notificaria a ningú ni acompliria cap actuació, i un 27% denunciaria o notificaria la presumpta situació d'abús (Gràfic 8, Apèndix 3). En el cas dels professionals amb càrrec directiu, si un/a professional de la institució els comunicés la sospita d'un cas d'ASI, un 57% investigaria la veracitat de la sospita abans de denunciar i un 13% demanaria al professional que n'ha tingut sospita que s'assegurés de la veracitat de l'abús. El 30% denunciaria el presumpte abús posant en marxa els protocols (Gràfic 9, Apèndix 3).

Així doncs, més del 70% de professionals, expressen que intentarien assegurar-se de la certesa de l'abús abans de posar en marxa els protocols, i ho farien a través de la investigació (Gràfic 8 i 9, Apèndix 3). Aquesta postura és totalment errònia, ja que pot comportar una sèrie de conseqüències negatives i una actuació que en comptes de protegir, revictimitzi, ja que els docents, monitors/es de lleure o professionals que no són experts en la problemàtica es posin a investigar, pot provocar "que la manera d'investigar enredi més el cas en comptes d'esclarir-lo" [E1]. L'experta E2 explica: "Sempre començo les formacions dient tres coses: no sou Déu, no sou jutges i no sou polis. Sou professors, sou mestres, i teniu altres funcions. I per tant, si un trobeu un cas, l'única cosa que podeu fer és comunicar-ho" [E2].

Així doncs, davant la sospita i/o detecció, sempre s'ha de fer alguna cosa, però un professional de l'educació mai s'encarregarà d'investigar, sinó de comunicar la informació que es té, i el més sensat quan es tenen dubtes sobre quina ha de ser l'actuació, és trucar als telèfons que hi ha disponibles o a experts que acompanyaran a la institució i ajudaran a saber com actuar i quan activar els protocols. Per tal d'evitar que els professionals investiguin abans de denunciar, el que s'ha de fer és "formar, formar, formar, formar i formar" [E2].

El percentatge de professionals enquestats que denunciaria o notificaria l'abús (30%) és insuficient i alarmant (Gràfic 9, Apèndix 3). La millor forma de garantir la protecció del menor, és establint protocols funcionals i eficients en totes les institucions que atenen a la infància, és important assegurar-se que "el circuit intern parlarà amb direcció, perquè direcció parli amb fiscalia i amb DGAIA. [...] un bon circuit intern el que t'assegura és que arribarà la informació a direcció" [E2] i que direcció s'encarregarà d'activar els protocols adients.

En relació a l'actuació vers l'infant després d'una revelació d'ASI, els professionals de l'educació que han contestat l'enquesta expressen diverses respostes (Gràfic 10, Apèndix 3). El 80% declara que agrairia la confiança a l'infant i el 64%, a més, reforçarien la revelació i el benestar de l'infant explicant-li que ha fet bé en expressar el que ha viscut o està vivint.

Aquestes són respostes molt encertades i que les professionals entrevistades reforcen com a positives. A més, les professionals expressen la importància de ser curós amb el que es diu i es promet a l'infant, ja que és important no prometre coses que no es poden complir com: “no et preocupis, no ho diré a ningú” o “et prometo que no et tornarà a passar”, en el primer exemple, perquè per protegir al nen o nena, s'haurà de denunciar, i per tant, s'estarà trencant la promesa que se li fa a l'infant, i en el segon exemple, perquè no sabem què passarà i on arribarà el cas judicialment, i per tant, no podem garantir una protecció a l'infant que potser després no s'aconsegueix.

El 57% dels professionals, davant la revelació d'un infant confiarien en les paraules del nen/a i ho comunicarien per tal de denunciar l'abús i iniciar els protocols (Gràfic 10, Apèndix 3). Aquesta xifra és clarament insuficient, ja que “el protocol s'ha d'activar sempre davant la revelació” [E2]. Posar en dubte la revelació d'un infant és una forma de victimització secundària, i per això, davant la revelació, a més de posar en marxa els protocols, “és important ser curós amb les paraules que es fan servir” [E2] i evitar que aquestes qüestionin la veracitat del que l'infant explica. De cara al menor, l'actuació ha de ser prudent: se l'ha d'escoltar de forma activa, se l'ha de creure, no s'ha de posar en dubte el que et diu, s'ha d'actuar amb empatia, controlar les emocions, tenir una actitud d'escolta, evitar fer promeses que potser no es compliran¹⁸ i no preguntar [E1].

En aquesta línia, tan sols un 12% dels enquestats ha expressat que davant la revelació d'un abús sexual evitaria fer preguntes a l'infant, i el 51% expressen que li farien preguntes per poder determinar la certesa del que està explicant (Gràfic 10, Apèndix 3). Per tant és necessari que s'expliqui als professionals de l'educació la importància d'evitar fer preguntes, ja que pot tenir conseqüències negatives: “Cada vegada que preguntem, es poden anar modificant els records de la víctima, la qual cosa pot afectar el procés judicial” [E1]. L'experta E2 expressa: “Als infants no se'ls hi pregunta, perquè no sabem preguntar, i quan tu preguntes, els indueixes la resposta. El que s'ha de fer és parlar, observar... Però preguntar no” [E2].

El 50% dels professionals de l'educació explicarien la revelació que un infant els ha fet a la resta de l'equip professional perquè n'estiguin al corrent (Gràfic 10, Apèndix 3). Aquesta actuació, per si mateixa, no és incorrecta, però dependrà de cada cas¹⁹ i es procurarà

¹⁸ “No s'han fer promeses com: “jo t'ajudaré i això no et tornarà a passar”, perquè de vegades no és així, ja que si judicialment no es pot provar, es desestima i l'infant torna al domicili amb aquesta persona, se l'haurà enganyat. S'ha de ser conscients fins a quin punt pot arribar la nostra tasca” [E1].

¹⁹ “Si tenim abusos entre iguals, i la cosa afecta només a dos criatures, tampoc. Ni s'avis a l'equip, ni s'avis a la resta de famílies, es treballa amb les famílies implicades. Si tenim un cas d'una persona responsable dels nens i les nenes que abusa al centre educatiu o al centre de lleure, i es crea una certa alarma social, s'avis a tothom. I si un cas entre iguals comença a rondar per un grup de Whats App de tots els pares i les mares, també. Per tant, una mica el criteri és el nivell d'alarma social que hi ha o de la situació de crisi que es creï. En general, la manera de fer-ho és des de la prudència, més que des de la intenció de comunicar-ho. I és important que l'equip entengui

sempre la discreció, respectant així el dret a la intimitat i intentant evitar en tot moment l'estigmatització.

El 4% explica que si l'infant demana a l'adult que no ho expliqui a ningú, li guardarà el secret, i per tant, davant la revelació del menor no farà res i per conseqüència, es desprotegirà a l'infant (Gràfic 10, Apèndix 3).

Un 15% dels enquestats manifesta que al llarg de la seva trajectòria professional ha detectat, almenys, un cas d'ASI, i el 85% expressa que no n'ha detectat mai cap (Gràfic 11, Apèndix 3). Dels professionals que han detectat casos d'ASI pel seu lloc de treball, el 64% té més de 16 anys d'experiència professional, i a mesura que disminueixen els anys d'experiència, disminueix el nombre de persones que han detectat un cas d'ASI (gràfic 11, Apèndix 3).

D'aquest 15%, el 60% són persones sense càrrec directiu i totes ho van comunicar a la direcció del centre, encara que algunes van buscar abans una persona que les pogués orientar, i el 40% són persones amb càrrec directiu, d'entre els quals, el 88% va activar el protocol, la majoria, després de consultar a algun expert o servei especialitzat. Aquestes dades són positives i esperançadores, ja que significa que les persones que s'hi han trobat han actuat seguint els protocols tal com remarquen les expertes i decreta la llei (Gràfic 12, Apèndix 3).

5.2 Conseqüències d'una actuació inadequada

És important tenir present tots els aspectes comentats en l'anterior apartat i es faci formació als professionals de l'educació, ja que una actuació incorrecta, com ja s'ha comentat, comportarà la revictimització, la qual cosa pot desencadenar en l'infant "la pèrdua de confiança en l'adult, la sensació que està sol i s'ho mereix tot, la separació del nucli familiar, la convivència amb la persona abusadora per sempre més, i a partir d'aquí totes les conseqüències emocionals i conductuals possibles" [E2].

Actuar de forma correcta no és senzill, fer front a la sospita o detecció d'un cas d'abús sexual és una situació molt complexa, s'han de tenir en compte moltes variables i s'ha de ser molt curós i conscient del que es fa i es diu, però és necessari que els professionals de l'educació entenguin que no ho han de fer tot ni saber tot, que hi ha persones expertes que les poden assessorar i acompanyar, i per garantir que aquest missatge arriba a tots és professionals que treballen amb la infància és necessari realitzar formacions.

que no se l'informa per no estigmatitzar a les criatures, no per falta de confiança. No es pot parlar mai amb absoluts, perquè cada cas és diferent." [E2]

Formar als professionals de l'educació oferiria una resposta davant les víctimes d'ASI que atengui els infants de forma integral. És necessari que els professionals estiguin ben formats i tinguin la informació necessària per poder acollir correctament una víctima, i a partir d'aquí, que l'atenció que se li proporciona a l'infant sigui respectant els seus drets i evitant la revictimització. Quan això s'aconsegueixi, les iniciatives de prevenció de l'ASI es podran implementar de forma responsable. Actualment, l'educació afectivosexual és un bon recurs de prevenció que pot ajudar a reduir els delictes que atempten contra la llibertat sexual de la infància.

5.3 Els protocols i el coneixement d'aquests

És important que els professionals de l'educació estiguin formats sobre els protocols vigents que marquen quina ha de ser l'actuació a seguir quan es detecta que un infant ha patit o està patint algun tipus de maltractament, però també que s'aprengui a utilitzar aquesta eina. L'experta E1 expressa que cal tenir present que un protocol difícilment et donarà resposta en totes les situacions: "El protocol aïllat no dona la resposta, el protocol s'ha de veure com una eina més, i a partir d'aquí, s'ha de consultar i prendre una decisió" [E1]. La pediatra explica que el protocol entès com quelcom que s'ha de seguir sempre pot portar a prendre una sèrie de decisions que potser no són les més encertades, perquè si l'algoritme que es fa servir per prendre una decisió o una altra no es fa bé per falta de coneixement, això pot portar a una actuació desmesurada davant situacions que no requereixen aquest nivell d'alarma.

L'experta E2 expressa que els protocols "estan ben escrits, tinc dubtes que estiguin ben difosos i que s'hagi fet la formació adequada. Al final el protocol et diu dues coses: informa a la DGAIA i informa a fiscalia" [E2]. Així doncs, és important realitzar una formació adequada que no només difongui els protocols, sinó que ofereixi els recursos necessaris per aplicar-los correctament, i com que cada cas és diferent, el més sensat pot ser acudir a aquells serveis i/o experts que poden assessorar els professionals de l'actuació a realitzar depenent de cada cas.

El 74% dels professionals enquestats expressen que no coneixen el protocol que han de seguir quan detecten un cas d'ASI (Gràfic 13, Apèndix 3). Les expertes asseguren que actualment s'estan duent a terme iniciatives que milloraran aquest aspecte, tant en l'àmbit

d'educació formal²⁰, com en l'educació en el lleure²¹. S'ha de garantir que aquestes formacions i la informació que s'ensenya en elles es faci arribar a tots els integrants de la institució, de la qual cosa, se n'haurien d'assegurar les institucions que atenen a la infància per tal de poder educar i protegir a la infància de forma correcta.

Així doncs, tan sols el 26% assegura conèixer-los (Gràfic 13, Apèndix 3). Les principals crítiques que se'n fan expressen que els protocols revictimitzen a l'infant, hi ha una falta d'atenció psicològica, falta de perspectiva de gènere, falta que es donin a conèixer i falta d'individualització, ja que no són útils per a tots els casos. Tot i això, també hi ha hagut part de la mostra que valora positivament els protocols i expressa que són correctes. Per tant, s'està treballant en àmbits educatius perquè els professionals que treballen amb la infància coneguin els protocols i sàpiguen posar-los en marxa, però les enquestes mostren que encara queda feina per fer, i si no s'arriba a tots els professionals, seguiran havent-hi actuacions negligents que revictimitzin a l'infant o el desprotegeixin.

5.4 Formació

La formació és l'única eina que pot canviar la falta de coneixement, que pot acabar amb falses creences i que pot aportar als professionals que treballen diàriament amb la infància recursos i coneixements essencials per a una correcta actuació davant la revelació d'un infant que ha patit o pateix abusos sexuals

En primer lloc, la formació ha de passar per la conscienciació, ja que actualment “continua havent-hi molta gent que minimitza casos, continua havent-hi molta gent que creu que no és la seva obligació i no actua protegint als infants” [E2]. L'experta explica que el discurs i la percepció ha canviat amb els anys. Abans, era comú el discurs de: “aquí això no passa” i actualment cada vegada els experts reben més trucades perquè necessiten un assessorament i per denunciar situacions d'abús sexual. En la mateixa línia, l'E1 expressa:

Jo sempre que he fet una xerrada i parlo de les xifres que donen els diferents estudis, normalment la gent es queda sorpresa, i crec que se n'hauria de fer més difusió, perquè si un mestre sap que un 20% dels seus alumnes, al llarg de la seva infantesa, pot tenir una experiència abusiva, segurament estarà més alerta [E1].

²⁰ “Aquest any s'ha fet una aposta important des del departament d'educació a Catalunya, fent un treball amb 50 centres a nivell formatiu tant per professorat, com per pares com per alumnes. A més, aquest curs escolar, tots els inspectors d'educació de Catalunya han tingut una formació amb mi de 3 hores... No sé si tots van escoltar, però s'ha fet. Els serveis territorials també han fet formació amb la fundació, perquè en el lleure s'ha fet un protocol nou del 2020 i s'està fent un reciclatge continu... El passat mes de març també es va posar en marxa el Pla Les Escoles Lliures de Violències” [E2].

²¹ “El protocol que s'ha fet per les institucions de lleure s'ha donat a conèixer perquè s'ha hagut d'anomenar el delegat de protecció, s'han fet formacions, s'han fet formacions als delegats... [...] i quan es comença a treballar amb la federació, s'ha de signar un document conforme s'ha informat del protocol” [E2].

En les enquestes, dels professionals que han participat, tan sols un 20% ha rebut alguna vegada formació específica sobre la problemàtica de l'ASI, i el 80% restant no ha rebut mai formacions en aquesta línia (Gràfic 14, Apèndix 3). És important formar als professionals per reduir i evitar les falses creences, ja que si un professional considera, per exemple, que tan sols es considera ASI quan la víctima és menor d'edat i el victimari major, no detectarà tots aquells abusos sexuals que no compleixin aquesta premissa, ja sigui entre dos menors amb diferència d'edat, o entre iguals. Saber també que les dades d'abusos sexuals en infants amb diversitat funcional mostren que hi ha un major índex de casos amb aquest col·lectiu, farà que tots aquells professionals que treballen amb infància amb diversitat funcional estiguin més alerta davant de possibles indicadors. Les respostes donades pels professionals de l'educació sobre la certesa o falsedat de diferents mites de l'ASI (Gràfic 15, Apèndix 3) són generalment correctes, tot i que hi ha cert desconeixement o confusió en alguns aspectes i concepcions que poden ser perilloses, ja que aquestes falses creences poden dificultar la detecció de l'ASI. Per exemple, un 12% considera que l'ASI no es pot donar sense contacte físic, per tant, si un d'aquests professionals és coneixedor d'un cas d'ASI sense contacte físic, no el concebrà com a tal, i possiblement, mai s'actuarà (Gràfic 15, Apèndix 3).

Per a poder detectar un possible indicador i evitar alarmar-se davant de situacions normals, és important conèixer psicologia evolutiva, és a dir, saber en cada grup d'edat quins comportaments i quines actituds són adequades i quines no. Tanmateix, a través de la formació es podran reduir les pors i incerteses que senten els professionals de l'educació quan han d'actuar davant un cas d'ASI. "Hi ha moltes coses per tenir por: i si actuo i no és veritat? I si actuo quines conseqüències tindrà? I si em venen a buscar per apallissar-me?" [E2], però és important explicar als professionals que:

Posar en marxa els protocols no és res més que fer de vetllador entre una cosa que t'ha dit l'infant i el que s'ha de fer [...]: tens aquesta informació, la reculls, la deixes per escrit i la passes. I qui en sàpiga i sigui la seva obligació, investiga. I ja està [E2].

5.5 L'abordatge de l'ASI

La perspectiva de gènere és quelcom que s'ha de tenir present sempre, i quan es treballa amb la infància i s'actua davant de situacions de maltractament o ASI no és diferent. El 66% dels professionals de l'educació consideren que és important la perspectiva de gènere en aquesta problemàtica (Gràfic 17, Apèndix 3), i ho argumenten, principalment, recalcant que és quelcom que sempre s'ha de tenir en compte. Hi ha, però, un 34% dels enquestats que consideren que no és necessari, la qual cosa argumenten expressant que l'ASI el sofreixen tant nens com nenes.

Les expertes també defensen la importància de la perspectiva de gènere, i ho fan des de la importància de tenir en compte als nens i sobreposen la perspectiva d'infància: “És cert que les violències de vegades són diferents en funció del gènere tant de la víctima com del victimari, però sobretot, perspectiva d'infància, els drets dels infants per sobre de tot” [E1].

Com hem vist en les dades que ens aporten els estudis realitzats, hi ha una prevalença major de dones víctimes d'ASI i d'homes victimaris. Això no vol dir que no sigui important donar visibilitat als infants homes que sofreixen ASI, ja que són també infants que sofreixen aquest tipus de maltractament i com a tal, se'ls ha de protegir, però si que recorda la importància d'analitzar les dinàmiques de poder de l'ASI sense oblidar la perspectiva de gènere, ja que les dades demostren que l'ASI també és una qüestió de sexe-gènere. Tanmateix, les dinàmiques socials i els rols de gènere reforcen la normalització de la violència cap a la dona, la qual cosa incrementa la revictimització de la dona en la societat. Per tant, per analitzar la problemàtica de l'ASI és important fer-ho des de la perspectiva d'infància i la perspectiva de gènere. Ambdues haurien de contemplar-se en el marc legal i els processos judicials.

Pel que fa al marc legal que protegeix a la infància de l'abús sexual i de la nova *Ley Orgánica de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia*, hi ha aspectes que han rebut crítiques, com la falta de perspectiva de gènere, però cada vegada s'incorporen més mesures que protegeixen la infància i pretenen reduir la victimització secundària. Una de les coses que incorpora aquesta llei és la figura d'un delegat de protecció: “La incorporació d'aquesta figura és important perquè no tothom ha de saber-ho tot, però sempre ha d'haver-hi algú que sàpiga quin telèfon trucar com a mínim, o quins papers s'han d'omplir” [E2]. Aquesta incorporació es valora molt positivament, ja que és important que en les institucions hi hagi una persona referent a qui acudir. “Això no significa, que després no puguis acudir a algú extern a fer un assessorament” [E2].

Un referent clau, com hem vist, podria ser l'educador/a social, un professional que s'està introduint cada vegada més en les institucions educatives i que, per les seves particularitats formatives, pot ser un referent clau per a l'abordatge d'aquesta problemàtica.

5.6 Educació afectivosexual

L'educació afectivosexual és necessària. Cada vegada se li dona més importància, ja des de preescolar, en les institucions educatives. El 99% dels professionals enquestats expressa que és important fer educació afectivosexual (Gràfic 18, Apèndix 3), d'aquests hi ha una part reduïda que assegura que aquesta hauria de ser a partir d'una edat en què els infants siguin capaços d'entendre la sexualitat, referint-se majoritàriament a l'adolescència.

El petit percentatge que considera que no és important, ho argumenta expressant que és moment de ser nens/es i no estan en l'edat adequada.

Els professionals de l'educació han d'entendre la importància de l'educació afectivosexual des de la petita infància, ja que educació afectivosexual és parlar d'intimitat, de respecte, de consentiment, de canvis físics, de diversitat, d'amor, de respecte, de bon tracte i de llibertat, entre altres. Per tant, l'educació afectivosexual és important, "i a més, és obligatòria. A l'escola hi ha eixos transversals i un d'ells és educació per la salut, i dintre de l'educació per la salut està l'educació afectivosexual" [E2].

Tot i que cada vegada les institucions educatives, sobretot d'educació formal, són més conscients de la importància de realitzar educació afectivosexual: el 48% dels enquestats expressa que en la institució on treballa es realitzen formacions o tallers als infants sobre educació afectivosexual, i el 14,9% expressa que també es realitzen intervencions educatives en què s'aborda la problemàtica de l'ASI (Gràfic 19, Apèndix 3).

És important parlar d'ASI amb els infants i realitzar intervencions educatives de prevenció, però s'ha d'anar molt amb compte, ja que com s'ha vist, encara falta fer molta feina perquè els professionals que treballen amb la infància sàpiguen com s'ha de reaccionar i actuar quan un infant revela un cas d'ASI, ja que sinó, en comptes d'ajudar, se li sumarà dany a la víctima. En aquesta línia, cal tenir present que:

Fer prevenció és molt difícil, perquè quan tens revelacions, has de tenir una estructura al darrere per poder sostenir allò que ha passat. Per tant, si no tens l'estructura, no facis prevenció, perquè faràs detecció. [...] Una criatura que està patint un abús, sap com sobreviure a aquest abús. Una criatura que demana ajuda i no és ajudada, és traïda [E2].

Per tant, els professionals de l'educació han de garantir la protecció de la infància, i ho han de fer de forma responsable. Si no es pot garantir una correcta actuació i una protecció integral, és millor ocupar-nos d'allò que sí que sabem fer bé, perquè una mala praxi pot comportar greus conseqüències en els nens i nenes. Tot i això, l'educació afectivosexual és necessària i obligatòria per a poder començar a ensenyar a la infància conceptes que estan intrínsecament lligats amb la sexualitat de les persones. S'ha d'impartir educació afectivosexual com una eina d'empoderament de la infància i ruptura amb el paradigma adultocèntric.

6 Conclusions

En línies generals, i després d'analitzar de forma acurada les dades obtingudes i presentades per altres fonts bibliogràfiques, es conclou que els professionals de l'educació, davant la detecció o sospita d'un cas d'ASI, no sabrien actuar de forma autònoma protegint correctament la infància i sense vulnerar els seus drets, i per tant, és important i urgent que es formi als professionals de l'educació perquè coneguin com s'ha d'actuar quan es detecta que un menor d'edat podria estar sofrint abús sexual.

No és necessari que els professionals de l'educació es converteixin en experts especialitzats en l'atenció al maltractament infantil, ja que aquesta no és la seva tasca principal, però com a persones que es troben en contacte continu amb la infància, és necessari que se'ls ofereixin recursos perquè sàpiguen quina hauria de ser la seva postura, quina hauria de ser la seva reacció davant una revelació d'ASI, coneguin les dades sobre l'ASI perquè hi hagi una major conscienciació sobre la problemàtica i sàpiguen a qui han d'informar i acudir per ser assessorats correctament.

És important que els professionals de l'educació entenguin que la seva tasca de protecció a la infància no implica tasques que no són pròpiament de la seva professió com investigar, però sí que és responsabilitat dels adults que treballen amb la infància garantir la seva protecció integral, i per això, és primordial estar alerta davant de qualsevol indicador, escoltar de forma activa, creure als infants i no ocultar una sospita de maltractament per por a equivocar-se.

Les dades mostren que actualment els professionals no estan prou formats per actuar correctament en l'abordatge d'un cas d'ASI, per la qual cosa, en molts casos l'infant podria ser revictimitzat de forma continuada, i per tant, hi ha carències i necessitats formatives que s'han de cobrir per a poder garantir una protecció integral a la infància.

Actualment no es contempla la importància d'incloure la perspectiva de gènere en l'abordatge de l'ASI, fins i tot les lleis que protegeixen la infància obliden la importància d'aquesta. Com s'ha observat, hi ha una prevalença major de dones víctimes d'ASI i d'homes victimaris, per la qual cosa analitzar la dinàmica de l'ASI no es pot fer sense tenir en compte la perspectiva de gènere. És necessari entendre que el sistema hegemònic patriarcal ha normalitzat la sexualització de les dones, fins i tot quan aquestes encara són menors, i una sèrie de rols que situen a la dona en una situació de vulnerabilitat. Les dinàmiques socials i els rols de gènere reforcen la normalització de la violència cap a la dona, i les menors d'edat no estan exemptes d'aquest tipus de violència, la qual en moltes ocasions és executada a través de la violència sexual. Per tant, es conclou que hi ha necessitat d'incorporar la

perspectiva de gènere en l'abordatge, actuació i tractament de l'ASI, la qual cosa no vol dir que s'hagin de deixar de banda els homes víctimes d'ASI i les dones victimàries, ja que és important tenir present i conscienciar en que l'ASI no és quelcom que únicament afecta les dones.

L'educació afectivosexual és una eina clau per a la prevenció de l'ASI com a mesura d'empoderament a la infància. La informació és poder en una problemàtica que s'alimenta del silenci i la por. Si des de la petita infància es parla de llibertat, intimitat i respecte, els infants seran coneixedors dels seus drets, la qual cosa dificultarà les estratègies utilitzades pels victimaris per a perpetuar el silenci de l'abús i reduirà la vulnerabilitat del col·lectiu.

Per acabar, i tal com s'incorpora en alguns protocols i en la nova llei de protecció a la infància, és important que les institucions incorporin la figura d'un professional referent en l'abordatge de l'ASI i en general, el maltractament infantil. En el present treball, es proposa i valora com a professional clau l'educador/a social per la visió, anàlisi, atenció individualitzada i concepció del context que aquesta figura professional pot aportar. Tanmateix, els educadors i educadores socials són professionals que vetllen per la implementació de l'educació com a eina de transformació, i com a tal, aquesta figura pot contribuir en garantir que es realitzi educació afectivosexual en contextos educatius.

7 Bibliografia

- ALONSO, José Manuel, FONT, Pere. i VAL, Asun. (2000). *Ep! No badis! Guia pedagògica per a la prevenció de l'abús sexual i altres maltractaments infantils*. Catalunya: alonsovarea.com Recuperat el 01 de març, 2021. Lloc web: <http://www.alonsovarea.com/pdfs/ep%20Guia%20pedagogica%20escoles.pdf>
- AMAYA, Chrystol i VILCHEZ, Sheridan. (2008). *Las representaciones sociales sobre la infancia y las relaciones de poder entre adulto-niño influyen en la participación protagónica de los niños y niñas en los municipios escolares de la provincia de Huancayo 2006-2007*. Perú: Universidad Nacional del Centro del Perú. Recuperat el 12 de maig, 2021. Lloc web: <http://repositorio.uncp.edu.pe/bitstream/handle/UNCP/3220/Amaya%20Borda-Vilchez%20Salgado.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- ASEDES. (2007). *Documents Professionalitzadors*. Barcelona: Asociaicón Estatal de Educación Social
- Asociación Mujeres para la Salud (2019). *Los abusos sexuales a la infancia, una forma de violencia de genero*. Espanya: mujeresparalasalud.org Recuperat el 26 de febrer, 2021. Lloc web: <https://www.mujeresparalasalud.org/los-abusos-sexuales-a-la-infancia-una-forma-de-violencia-de-genero/>
- BANDERA, Elena. (2018). *Aumentan los casos de violencia sexual entre los adolescentes*. Lavozdeasturias.com. Recuperat el 13 de maig, 2021. Lloc web: <https://www.lavozdeasturias.es/noticia/asturias/2018/03/06/aumentan-casos-violencia-sexual-adolescentes/00031520361167042412581.htm>
- BERNADET, Vicky. [TEDx Talks]. (2016). *La confiança educa*. [Arxiu de vídeo]. Lloc web: <https://www.youtube.com/watch?v=Gqw0IQc1mRw>
- BRETONES, Eva. et alt (2011). *Família i Educació Social*. [Article en línia] Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya. Recuperat el 30 de setembre, 2019.
- BOURDIEU, Pierre i PASSEIRON, Jean-Claude. (1979). *La reproducción. Elementos para una teoría del sistema de enseñanza*. Laia: Barcelona.
- CALDERÓN, Daniel. (2015). Los niños como sujetos sociales. Notas sobre la antropología de la infancia. *Nueva antropología. Revista de Ciencias Sociales*, 85. 125-140. Recuperat el 19 d'abril, 2021.
- CEESC. (2019). *Manifest. La figura de l'educadora i l'educador social als centres escolars*. Col·legi d'educadores i educadors socials de Catalunya. Recuperat el 17 de maig, 2021. Lloc web: https://www.ceesc.cat/documents/Comunicats/Manifest_Escola_Febrer2019.pdf

- CEESC. (2020). *Educació social i escola*. Actualitat. Col·legi d'educadores i educadors socials de Catalunya. Recuperat el 15 de maig, 2021. Lloc web: <https://ceesc.cat/2014-11-03-13-05-23/col-lectius-professionals/477-col-escola>
- CESOLAA. (2017). *Sexualidad*. Programa de Educación Sexual CESOLAA. Universidad de Chile. Recuperat el 13 de maig, 2021. Lloc web: <http://educacionsexual.uchile.cl/index.php/hablando-de-sexo/conceptos-de-genero-sexualidad-y-roles-de-genero/sexualidad>
- Convenció sobre els Drets de l'Infant*, Nacions unides, 20 de novembre de 1989. ONU: Assembla General. Recuperat el 21 de març, 2021. Lloc web: https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/07infanciaiadollescencia/observatori_drets_infancia/destacats_columna_dreta/Convencio_drets_infancia.pdf
- Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat i protocol facultatiu*, Nacions Unides, 13 de desembre de 2006. ONU: Assembla General. Recuperat el 21 de març, 2021. Lloc web: https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/11discapacitat/2012_04_11_convencio_drets_persones_discapacitat_catala.pdf
- DELEUZE, Gilles. (1987). *Foucault*. Barcelona: Paidós.
- Departament d'Educació. (2019). *Perfil del personal docent del Departament d'Educació*. Gencat. Recuperat el 07 de maig, 2021. Lloc web: <http://educacio.gencat.cat/ca/departament/estadistiques/documents-treball/perfil-docent/>
- DÍAZ, Daniela, SANTIBAÑEZ, Dimas, CORTÉS, Alejandra, RACZYNSKI, Georg, CONTRERAS, Nicolás. i BOZO, Natalia. (2018). *Cifra Negra de Violencia Sexual contra Niñas, Niños y Adolescentes: OCULTAMIENTO SOCIAL DE UNA TRAGEDIA*. Santiago, Chile: Observatorio Niñez y Adolescencia. Recuperat el 27 de febrer, 2021. Lloc web: <http://www.observaderechos.cl/site/wp-content/uploads/2018/11/Reporte-ONA-2018.pdf>
- DÍAZ, José A., CASADO, Juan, GARCÍA, Esperanza, RUIZ, Miguel Ángel. i ESTEBAN, Joaquín. (Dir.). (2000). *Atención al abuso sexual infantil*. Instituto Madrileño del Menor y la Familia. Madrid: Consejería de Servicios Sociales.
- Directiva 2011/92/UE del Parlamento Europeo y del Consejo de 13 de diciembre de 2011 relativa a la lucha contra los abusos sexuales y la explotación sexual de los menores y la pornografía infantil y por la que se sustituye la Decisión marco 2004/68/JAI del Consejo. *Diario Oficial de la Unión Europea*. L. 3 35. Del 17 de desembre del 2011. Lloc web: <https://www.boe.es/doue/2011/335/L00001-00014.pdf>

- Drets Socials [Drets Socials] (2018). *Sentir que SÍ, sentir que NO. Capítol 4*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=c3hS0EDVQUc&t=374s>
- DUARTE, Claudio. (2012). Sociedades adultocéntricas: sobre sus orígenes y representación. *Última Década*, 36, 99-125.
- ECHEBURÚA, Enrique. i GUERRICAEACHEVARRÍA, Cristina. (2000). *Abuso sexual en la infancia: víctimas y agresores*. Barcelona. Ariel.
- ERAMUS & "Breaking the silence together" (2016 – 2018). *Proteger a los niños y niñas del abuso sexual infantil. Guía para familias y personas cuidadores*. Europa: www.preventingchildsexualabuse.eu
- FERREIRA, Emily. (2017). *Influencia del sexo, atractivo de la víctima y familiaridad con el victimario sobre la atribución de la culpa hacia la víctima de abuso sexual en estudiantes universitarios*. Caracas: Universidad Católica Andrés Bello. Recuperat el 30 de maig, 2021. Lloc web: <http://biblioteca2.ucab.edu.ve/anexos/biblioteca/marc/texto/AAT7567.pdf>
- FOUCAULT, Michel. (1996). *El sujeto y el poder*. (Traducción al castellano). Uruguay: Universidad de la República Uruguay. Recuperat el 30 de maig, 2021. Lloc web: https://www.colibri.udelar.edu.uy/jspui/bitstream/20.500.12008/6800/1/RCS_Foucault_1996n12.pdf
- Fundació Vicki Bernadet. (2018). *Abús sexual infantil: prevenció, sospita, actuació*. Barcelona: Escoltes Catalans. Recuperat el 06 de maig, 2021. Lloc web: http://recursos.escoltes.org/wp-content/uploads/2018/03/Material-complem-formacio-ASI_FVB-2.pdf
- Fundació Vicki Bernadet. (2020). *Si el 20% de niñas y niños que sufren abuso sexual fuera la cifra de víctimas de una enfermedad, estaríamos ante una pandemia*. Lloc web: <https://www.fbernadet.org/es/dia-mundial-de-la-prevencion-contra-el-abuso-sexual-infantil/>
- Generalitat de Catalunya (2019). *Protocol de prevenció d'abusos sexuals i altres maltractaments en l'àmbit de l'educació en el lleure a Catalunya*. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies; Direcció General de Joventut. Recuperat el 21 de març, 2021. Lloc web: <https://jovecat.gencat.cat/web/.content/ documents/arxiu/educacio en el lleure/formacio educadors en el lleure/estudis materials i actes/Protocol de Prevencio Abusos Sexuals ambit lleure.pdf>
- Generalitat de Catalunya (2016). *Protocol d'actuació entre els departaments de Treball, Afers Socials i Famílies i d'Ensenyament, de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu*. Barcelona: Departament d'Ensenyament. Recuperat el 21 de març, 2021. Lloc web:

https://www.edubcn.cat/rcs_gene/extra/04_prevenio_maltractament_infantil/protocol_actuacio_situacions_maltractament_infantil_adolescent_ambit_educatiu_ok.pdf

- Generalitat de Catalunya (2017). *Protocol marc d'actuacions contra el maltractament a infants i adolescents de Catalunya*. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies; DGAIA. Recuperat el 21 de març, 2021. Lloc web: https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/07infanciaiadolescencia/DEST_columna_dreta/documents/Protocol-Marc-Maltractament-IA.pdf
- GIROUX, Sylvain. i TREMBLAY, Ginette. (2004). *Metodología de las Ciencias Humanas. La investigación en acción*. Mèxic: Editions du Renouveau Pédagogique Inc.
- Gobierno de España. (2019). *Percepción social de la violencia sexual*. Delegación del gobierno de la violencia de género. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Recuperat el 14 de maig, 2021. Lloc web: http://www.infocoonline.es/pdf/Percep_Violencia_Sexual.pdf
- GÓMEZ, Emma. (2016). *Culpabilización de las víctimas y reconocimiento: Límites del discurso mediático sobre la violencia de género*. Valencia: Universidad de Valencia. *Feminismo/s* 27, 197-218. 10.14198/fem.2016.27.11
- HORNO, Pepa. (2013). *Escuchando mis "tripas": Programa de prevención del Abuso Sexual en Educación Infantil*. Espanya: Boira Editorial. Recuperat el 21 de març, 2021. Lloc web: <https://www.bienestaryproteccioninfantil.es/imagenes/tablaContenidos03SubSec/escuchando%20mis%20tripas.pdf>
- HORNO, Pepa. (2018). La importancia de la prevención: la educación afectivo-sexual en las distintas etapas de la niñez-adolescencia. *Espirales Consultoría de Infancia, La educación afectivosexual para la prevención del abuso sexual*. Lloc web: https://www.ararteko.eus/RecursosWeb/DOCUMENTOS/1/3_4573_3.pdf
- Instrumento de Ratificación del Convenio del Consejo de Europa para la protección de los niños contra la explotación y el abuso sexual, hecho en Lanzarote el 25 de octubre de 2007. *Publicada en el Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, núm. 274, núm I*. Del 12 de novembre de 2010. Lloc web: <https://www.boe.es/boe/dias/2010/11/12/pdfs/BOE-A-2010-17392.pdf>
- INTEBI, Irene. (1998). *Abuso sexual infantil en las mejores familias*. Espanya: Ediciones Granica S.A.
- KENNEDY, Margaret. (1996). *Agresiones sexuales y discapacidad infantil*. En J. Morris (Ed.) *Encuentros con desconocidas. Feminismo y discapacidad* (pp. 139-159). Madrid: Narcea.
- KOHAN, Marisa. (2020). *El borrador de la Ley contra la violencia en la infancia se olvida de la perspectiva de género*. Publico. <https://www.publico.es/politica/violencia-infancia-ley-violencia-infancia-olvida-perspectiva-genero.html>

- Ley Orgánica 1/1996, de 15 de enero, de Protección Jurídica del Menor, de modificación parcial del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil. (2015). *Publicada en el Boletín Oficial del Estado, núm 15*, del 17 de gener de 1996. Lloc web: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1996-1069&tn=0&p=20150729>
- Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y Contra la Libertad Sexual. (1995). *Publicada en el Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, núm. 296*, del 12 de desembre de 1995. Lloc web: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1995-26714>
- Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència (2010). *Publicada en el Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, núm. 720/VIII*, del 26 de maig de 2010. Lloc web: <https://www.parlament.cat/document/nom/TL115.pdf>
- MEDEL, Encarna. (2016). *Infancias contemporáneas. Retos educativos*. (pp. 1-24). Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- Ministerio de Interior. (2017). *Informe sobre delitos contra la libertad e indemnidad sexual*. España: Gobierno de España. Recuperat el 13 de maig, 2021. Lloc web: <http://www.interior.gob.es/documents/10180/0/Informe+delitos+contra+la+libertad+e+indemnidad+sexual+2017.pdf/da546c6c-36c5-4854-864b-a133f31b4dde>
- ORJUELA, Liliana. i RODRÍGUEZ, Virginia. (2012). Violencia sexual contra los niños y las niñas. Abuso y explotación sexual infantil. *Save the Children España*. Lloc web: https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/violencia_sexual_contra_los_ninos_y_las_ninas.pdf
- Organización Mundial de la Salud. (2020). *Maltrato infantil. Datos y cifras*. ONU: Who.int Recuperat el 19 d'abril, 2021. Lloc web: <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
- OSBORNE, Raquel. (2009). *Apuntes sobre la violència de gènere*. Espanya: Bellaterra
- PIEDRA, Nancy. (2004). Relaciones de poder: leyendo a foucault Desde la perspectiva de genero. *Revista de Ciencias Sociales*, 4(106), 123-141. <https://www.redalyc.org/pdf/153/15310610.pdf>
- PEREDA, Noemí, ABAD, Judit. i GUILERA, Georgina. (2007). *Prevalença i característiques de l'abús sexual infantil en estudiants universitaris espanyols*. Child Abuse and Neglect. Recuperat el 06 d'abril, 2021.
- PEREDA, Noemí. i ARCH, Mila. (2009). Abuso sexual infantil y síndrome de alienación parental: criterios diferenciales. *Cuad Med Forense*. 15(58), 279-287.
- PEREDA, Noemí, POLO, Pilar i NAVALES, Núria. (2004). Estudio descriptivo de víctimas de abuso sexual infantil. *Boletín criminológico. Instituto andaluz interuniversitario de Criminología*. (76), 1-4. <http://www.boletincriminologico.uma.es/boletines/76.pdf>

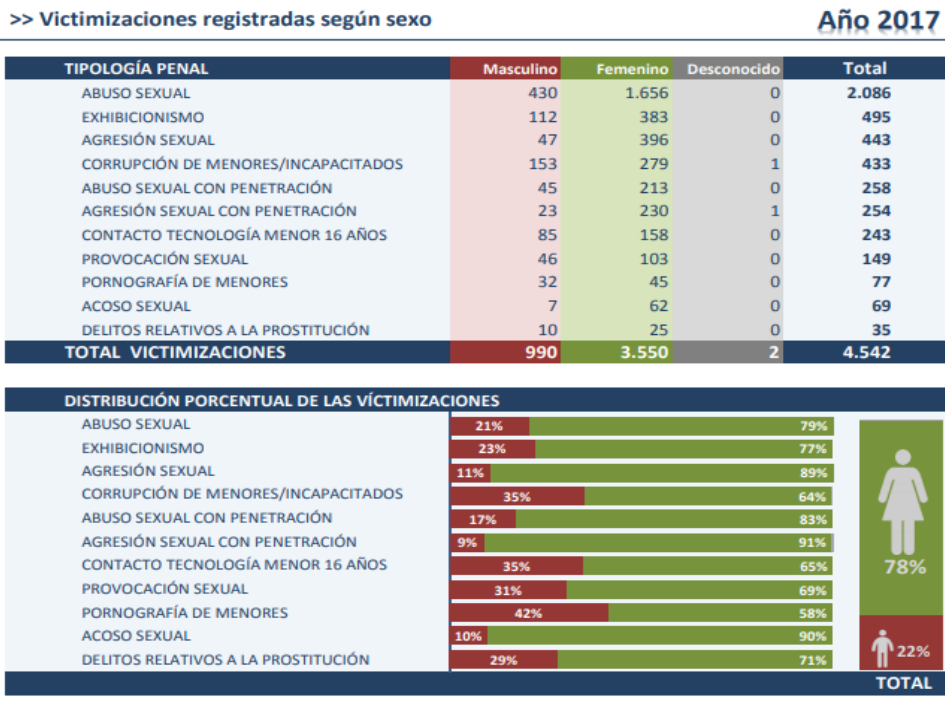
- Proyecto de Ley Orgánica de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia de 19 de junio de 2020. *Publicada al Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados, núm.121/000022*, del 19 de juny de 2020. Lloc web: https://www.congreso.es/public_oficiales/L14/CONG/BOCG/A/BOCG-14-A-22-1.PDF
- REGUERO, Patricia. (2020). *Varias expertas avisan de que la Ley de Infancia olvida el abuso sexual intrafamiliar y choca con la Ley de Violencia de Género*. Espanya: El Salto Diario. Recuperat el 19 d'abril, 2021. Lloc web: <https://www.elsaltodiario.com/infancia/expertas-ley-infancia-olvida-abuso-sexual-intrafamiliar-choca-ley-violencia-de-genero>
- RIVAS, Emilie. i MASGORET, Aina. (2017). *Ulls que no volen veure*. Catalunya: Save The Children. Recuperat el 01 de març, 2021. Lloc web: https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/ulls_que_no_volen_veur_e-cat-web.pdf
- RÚA, Rosa, PÉREZ, Violeta. i GONZÁLEZ, Rubén. (2018). El abuso sexual infantil: opinión de los profesionales en contextos educativos. *Revista Prisma Social*, 23. 47-65. Recuperat el 01 de març, 2021. Lloc web: <https://revistaprimasocial.es/article/view/2764/2910>
- SINDIC (2016). Informe sobre l'abús sexual infantil a Catalunya. Síndic de Greuges de Catalunya. Recuperat el 02 de març, 2021. Lloc web: <https://www.parlament.cat/document/publicacions/178340.pdf>
- SANMARTÍN, José, SERRANO, Ángela, GARCÍA, Yolanda, RODRÍGUEZ, Ana, MARTÍNEZ, Pilar, BLUNDELL, Helen, i IBORRA, Isabel. (2011). *Maltrato Infantil en la familia en España*. Informe del Centro Reina Sofia. Espanya: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. Recuperat el 27 de febrer, 2021. Lloc web: https://observatoriodelainfancia.vpsocial.gob.es/productos/pdf/malt2011v4_total_100_acces.pdf
- Save The Children. (2001). *Abuso sexual infantil: Manual de formación para profesionales*. Espanya: Save the Children. Recuperat el 04 de març, 2021. Lloc web: https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/manual_abuso_sexual.pdf
- SORENSEN, Teena i SNOW, Barbara. (1991). *How children tell: The process of disclosure in child sexual abuse*. *Child Welfare*, 70(1), 3-15. Recuperat el 18 de març, 2021. Lloc web: <http://www.childmatters.org.nz/file/Diploma-Readings/Block-5/Interviewing-Children/4.1-how-children-tell-the-process-ofdisclosure-in-child-sa.pdf>
- TAMARIT, Josep Maria. (2021). *No es incesto, es abuso de poder*. The Conversation. <https://theconversation.com/no-es-incesto-es-abuso-de-poder-155831>

- TOMAYO, Alvaro. (1993). Agresión sexual y atribución de responsabilidad: influencia del estilo emocional de la víctima, y del nivel socio-económico y del sexo del observador. *Revista Latinoamericana de Psicología*. 25(3), 479-491. <https://www.redalyc.org/pdf/805/80525309.pdf>
- VALVERDE, Jesús. (1994). *El educador social ante el maltrato infantil: Fuentes de información y rol profesional*. Un estudio documental. *Revista Aula*. Vol. VI. pp. 77-92. Lloc web: <https://revistas.usal.es/index.php/0214-3402/article/view/3337/3359>
- VENEGAS, Mar. (2010). Educar las relaciones afectivosexuales, prevenir las diferentes formas de violencia de género. *Trabajo Social Global*. 1(2), 162-182, <http://tsghipatiaeditorial.com/index.php/tsg1>
- WURTELE, Sandy K. i MILLER, Maureen, C. (2011) "Normative Sexuality Development in Childhood: Implications for Developmental Guidance and Prevention of Childhood Sexual Abuse," *Counseling and Human Development*, Vol. 43 No. 9, p. 4.
- ZUBIETA-MÉNDEZ, Xud. i MONTIEL, Irene. (2016). Factores inhibidores de la revelación de abuso sexual infantil. *Revista de victimología*. Núm. 4(2016), 53-81. Recuperat el 18 de març, 2021.

8 Annexos

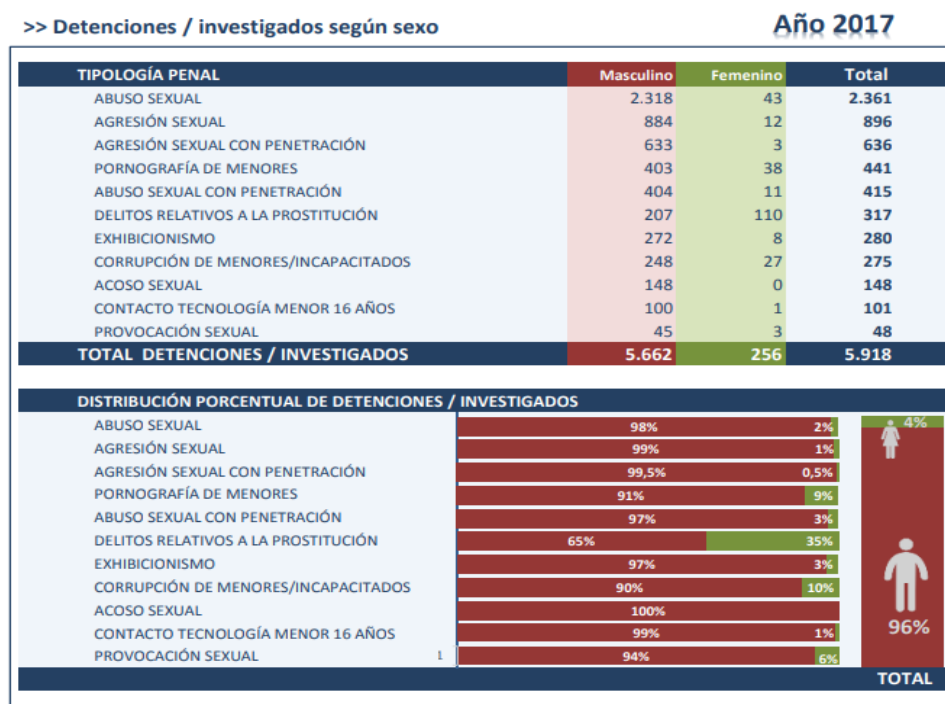
8.1 Annex 1: Gràfics de delictes contra la llibertat i indemnitat sexual

Gràfic 1: Perfil de la víctima segons grup d'edat: Total menors d'edat

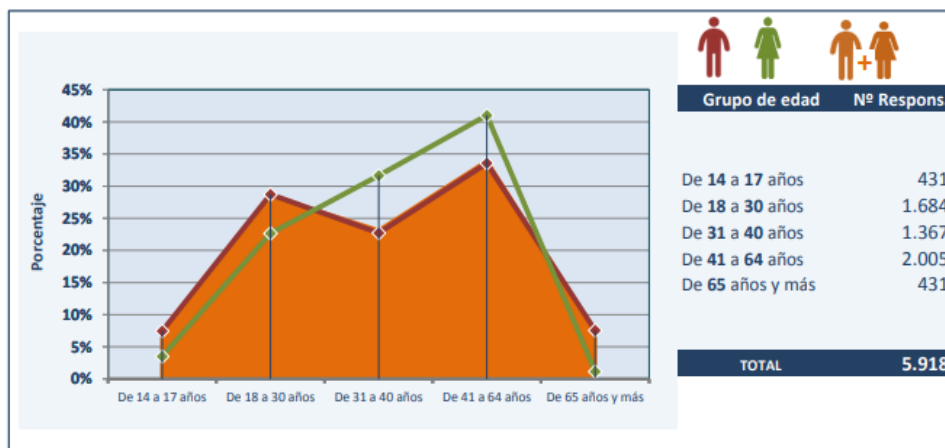
Font: Ministerio de Interior. (2017). *Informe sobre delitos contra la libertad e indemnidad sexual*. España: Gobierno de España.

Gràfic 2: Perfil del responsable: tipologia delictiva, sexe i edat

Font: Ministerio de Interior. (2017). *Informe sobre delitos contra la libertad e indemnidad sexual*. España: Gobierno de España.

Gràfic 3: Edat dels responsables

Font: Ministerio de Interior. (2017). *Informe sobre delitos contra la libertad e indemnidad sexual*. España: Gobierno de España.

9 Apèndix

Apèndix 1: Enquestes. Model d'enquesta

Abús sexual infantil (ASI). L'actuació professional.

Aquest qüestionari té com a finalitat identificar quines necessitats formatives tenen els professionals de l'educació de Catalunya pel que fa a la detecció i actuació en casos d'abús sexual infantil. Aquest estudi és part del treball de fi de grau d'una estudiant d'Educació Social per a la Universitat Oberta de Catalunya.

L'ASI (Abús sexual infantil) és una forma de maltractament que afecta un de cada cinc menors a Europa segons dades de la Unió Europea (2012). Aquesta problemàtica ha estat considerada com un dels problemes de salut pública més greus que ha d'afrontar la infància, però tot i això segueix sent un tema silencià. La posició i l'apropament dels professionals de l'educació amb la infància és clau per a poder detectar casos d'abús sexual infantil, per això és important que es formi i informi a tots els professionals que treballen amb la infància sobre com actuar davant la detecció o sospita d'un cas d'ASI i els protocols que s'han de seguir.

Moltes gràcies per la vostra col·laboració i ajuda en la realització d'aquesta investigació.

***Obligatorio**

Consentiment informat

La vostra participació en la present investigació és voluntària. Totes les respostes presents en el qüestionari són anònimes i confidencials, és per aquest motiu que una vegada enviat el formulari no es podran modificar o eliminar les respostes donades. Totes les dades que apareguin en el treball seran anonimitzades i per tant, cap persona que llegeixi el treball podrà identificar qui ha participat en aquesta investigació.

Si ho necessiteu, us podeu dirigir a la persona responsable d'aquesta investigació. Ho podeu fer a través del correu electrònic en la següent direcció: mconesal@uoc.edu

Tenint en compte la informació detallada anteriorment: *

- Accepto les condicions de participació
- No accepto les condicions de participació

Abús sexual infantil (ASI). L'actuació professional.

*Obligatorio

Abús sexual infantil (ASI). L'actuació professional.

Sexe *

- Home
- Dona

Centre de treball actual: *

Tu respuesta

Comarca en la que s'ubica el centre on treballes: *

Tu respuesta

Activitat professional: *

- Educador/a social
- Mestre/a - professor/a
- Monitor/a de lleure
- Otro:

Anys d'experiència en la professió: *

- Entre 0 i 4 anys
- Entre 5 i 10 anys
- Entre 10 i 15 anys
- Més de 16 anys

Ocupes un càrrec directiu dins la institució on treballes? *

- Sí
- No

Abús sexual infantil (ASI). L'actuació professional.

*Obligatorio

Actuació

Professionals directius.

Un professional de la institució et comunica la sospita d'un cas d'abús sexual infantil. Què faries? *

- Investigaria per saber si la sospita és certa abans d'informar o denunciar l'abús
- Denunciaria la presumpta situació d'abús
- No ho notificaria a ningú perquè no en tinc certesa
- Demanaria al professional que s'assegurés de la veracitat de l'abús sexual
- Otro:

Un/a professional de la institució on treballes et comunica que té coneixement d'un possible cas d'abús sexual infantil i decideixes informar: *

- Ho comuniques a la Fiscalia de Menors, al Jutjat de guàrdia o als Mossos d'Esquadra
- Ho expliques a la resta de l'equip professional per així prendre una decisió conjunta sobre quines accions seguir
- Informes a la família de l'infant de la possible situació d'abús
- Et poses en contacte amb el servei sanitari de la zona només si l'abús s'ha produït en les darreres 72 hores
- Et poses en contacte amb el servei sanitari de la zona
- Ho comuniques a la DGAIA
- Informes a la família de l'infant de les accions que s'estan realitzant
- Otro:

Has detectat, o se t'ha comunicat al llarg de la teva professió, un cas d'abús sexual infantil? *

- Sí
- No

En cas afirmatiu: Quina va ser la teva actuació?

Tu respuesta

Alguna vegada has tingut sospita que un infant de la institució on treballes/treballaves ha patit o està patint abús sexual? *

- Sí
- No

En cas afirmatiu: Quina va ser la teva actuació?

Tu respuesta

Has detectat, al llarg de la teva professió un cas d'abús sexual infantil? *

- Sí
- No

En cas afirmatiu: Quina va ser la teva actuació?

Tu respuesta

Alguna vegada has tingut sospita que un infant de la institució on treballes/treballaves ha patit o està patint abús sexual? *

- Sí
- No
- Informes al director/a de la institució

En cas afirmatiu: Quina va ser la teva actuació?

Tu respuesta

Abús sexual infantil (ASI). L'actuació professional.

*Obligatorio

- Li agraeixo la confiança per haver-m'ho explicat
- Em sorprenc i li pregunto si el que m'està dient és veritat
- Si em demana que no ho expliqui a ningú, li guardo el secret
- Li dic que ha fet bé
- Otro:

Determina si aquestes afirmacions són vertaderes o falses: *

	Cert	Fals	No ho sé
L'abús sexual infantil normalment va acompanyat de violència física	☐	☐	☐
Només es considera abús sexual infantil quan l'abusador és major d'edat i la víctima menor d'edat	☐	☐	☐
L'abús sexual infantil pot ser que sigui sense contacte físic entre l'agressor i la víctima	☐	☐	☐
L'abusador normalment és una persona desconeguda	☐	☐	☐
L'abús sexual infantil és una problemàtica que afecta 1 de cada 5 infants	☐	☐	☐
Els abusadors són persones amb un alt grau de desajust psicològic	☐	☐	☐
És millor denunciar només els casos d'abús sexual demostrables	☐	☐	☐
Totes les persones que han estat víctimes d'abús sexual infantil pateixen desequilibris emocionals	☐	☐	☐
Els infants amb diversitat funcional tenen més probabilitats de ser víctimes d'abús sexual	☐	☐	☐

Has rebut formació específica sobre com actuar davant d'un cas d'abús sexual infantil? *

- Sí
- No

En cas afirmatiu: quina ha estat aquesta formació?

Tu respuesta

Ets coneixedor/a dels protocols d'actuació i prevenció de l'abús sexual infantil establerts a Catalunya? *

- Sí
- No

En cas afirmatiu: Què n'opines d'aquests? Comenta tots aquells aspectes que consideris rellevants en relació amb els protocols d'actuació i prevenció de l'abús sexual infantil (propostes de millora, errors, fortaleeses...)

Tu respuesta

Creus que els teus companys/es de professió coneixen els protocols a seguir? *

- Sí
- No

Consideres que els teus companys/es compten amb recursos per a la correcta actuació davant la detecció d'un cas d'abús sexual infantil? *

- Sí
- No

Creus que és important que es realitzin formacions als professionals de l'educació sobre l'abús sexual infantil? *

- Sí
- No

Creus que és necessari tenir en compte la perspectiva de gènere en l'abordatge de l'abús sexual infantil? *

- Sí
- No

Per què? *

Tu respuesta

A la institució on treballes es realitzen intervencions educatives amb els infants en les que s'aborda la problemàtica de l'abús sexual infantil? *

- Sí
- No
- No ho se

En cas afirmatiu: Qui les imparteix?

Tu respuesta

En cas afirmatiu: Com són aquestes intervencions educatives?

Tu respuesta

A la institució on treballes es realitzen formacions o tallers als infants sobre educació sexual? *

- Sí
- No
- No ho se

Consideres que és important l'educació sexual en la infància? *

- Sí
- No

Per què? *

Tu respuesta

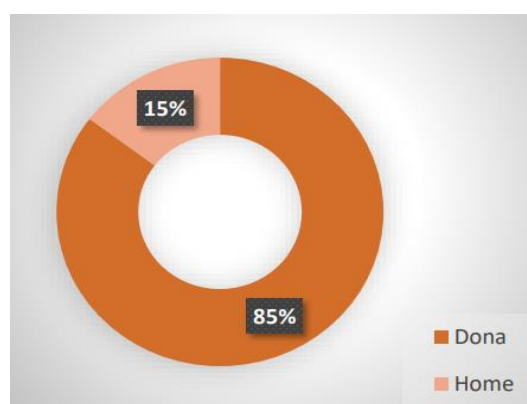
Página 5 de 5

Atrás Enviar

Apèndix 2: Enquestes. Perfil dels enquestats

De les 830 persones que han participat en la investigació responent el qüestionari, el 85% són dones i tan sols el 15% han estat homes, xifres que, tot i que hagués sigut pertinent una major participació d'homes, són properes al biaix de gènere que hi ha en el personal docent a Catalunya, ja que segons el Departament d'Educació (2019) el 75% són dones, i el 25% restant són homes.

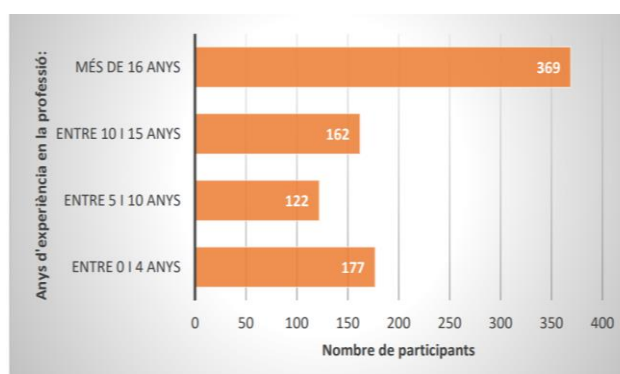
Gràfic 4: Sexe de les persones enquestades

Font: Elaboració pròpia

El 44% dels enquestats tenen més de 16 anys d'experiència en la professió, per la qual cosa, quasi la meitat de la mostra té una llarga trajectòria professional. El 20% són persones que compten entre 10 i 15 anys d'experiència en la seva professió, el 15% compta amb una experiència d'entre 5 i 10 anys i finalment, el 21% fa màxim 4 anys que va iniciar la seva trajectòria laboral com a professional educatiu.

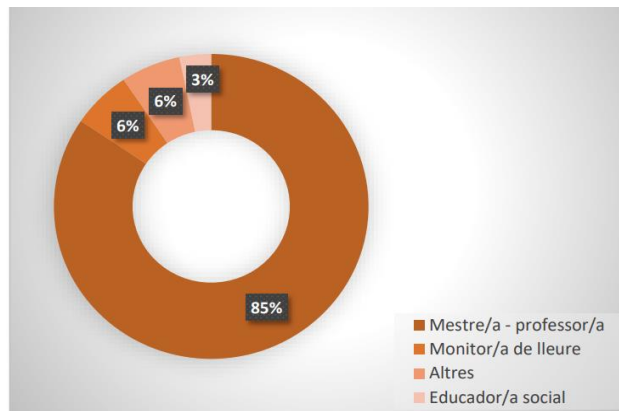
Gràfic 5: Anys d'experiència en la professió

Font: Elaboració pròpia

Pel que fa a l'activitat professional, el 85% dels participants són mestres o professors/es que treballen actualment a centres d'educació primària, centres d'educació especial o centres d'educació secundària de Catalunya, un 6% dels/les participants són monitors/es de lleure a Catalunya, un 3% són educadors i educadores socials, els quals treballen en institucions formals o en centres residencials per a infants tutelats, i finalment, un 6% treballa amb infància des d'altres càrrecs, entre els quals hi ha majoritàriament psicopedagogs/es i tècnics/es d'educació infantil.

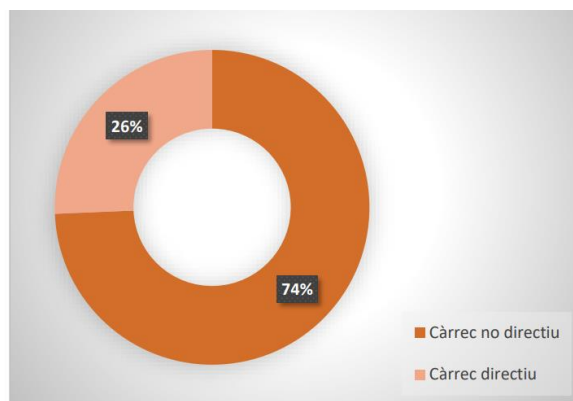
Gràfic 6: Activitat professional dels/les participants

Font: Elaboració pròpia

Actualment, el 26% dels participants ocupa un càrrec directiu dins la institució, davant del 74% restant que realitzen la seva tasca professional amb una càrrec ordinari dins la institució.

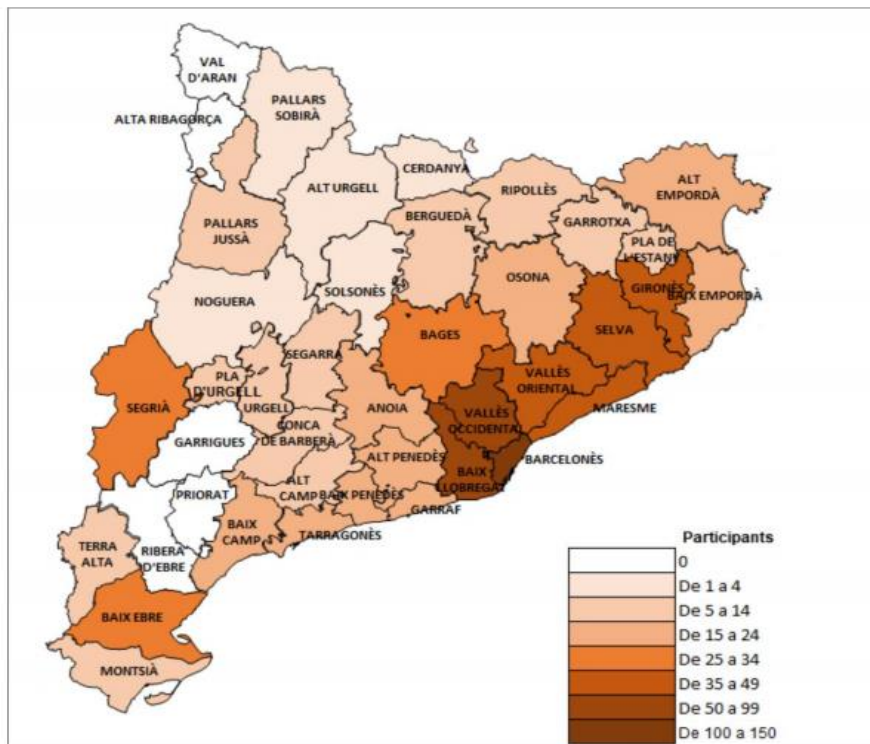
Gràfic 7: Càrrec dins la institució

Font: Elaboració pròpia

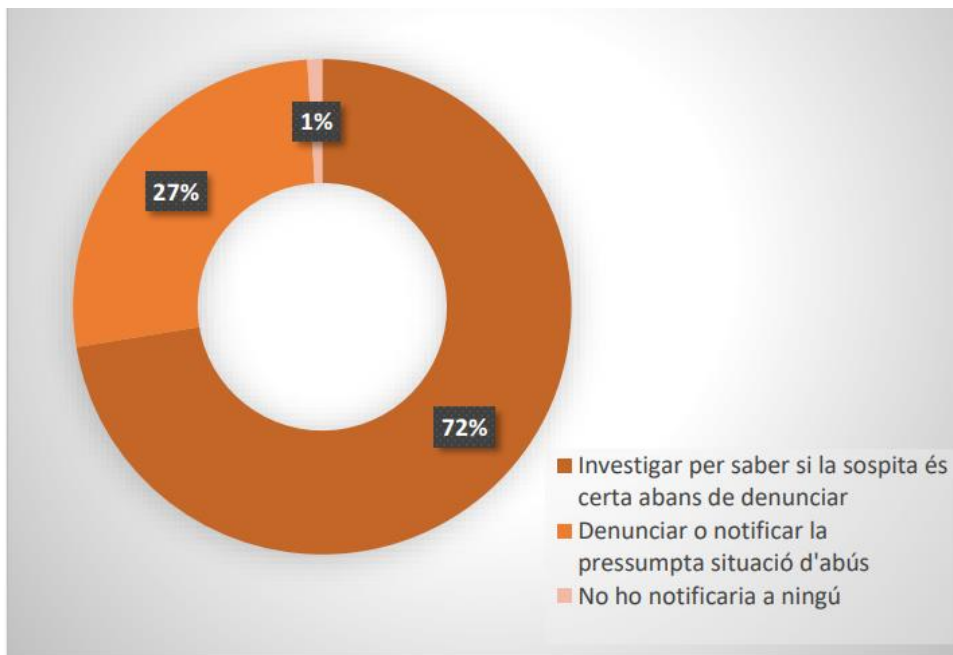
Respecte a les comarques on exerceixen la seva professió, hi ha una major incidència al Barcelonès, on es situa el 21% dels enquestats, seguida del Vallès Occidental amb el 12% de la participació i el Baix Llobregat que representa el 8% de la mostra. La resta de comarques presenten una participació molt diversa, que oscil·la entre el 5% i el 0%. Com es pot observar, no s'ha pogut assolir una representació igualitària en totes les comarques de la Comunitat Autònoma, la qual cosa afecta a la fiabilitat i validesa dels resultats de l'enquesta.

Figura 1: Participació per comarca

Font: Elaboració pròpia

Apèndix 3: Enquestes. Gràfiques

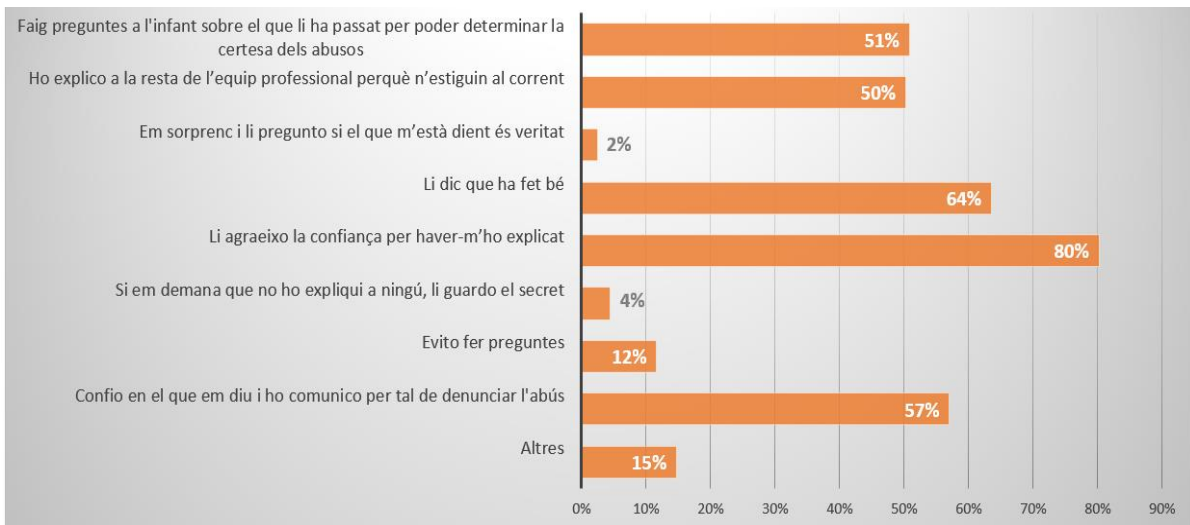
Gràfic 8: Actuació que realitzarien els professionals de l'educació de Catalunya sense càrrec directiu davant la sospita d'un cas d'ASI

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 9: Actuació que realitzarien els professionals de l'educació de Catalunya amb càrrec directiu si se'ls notifiqués la sospita d'un cas d'ASI

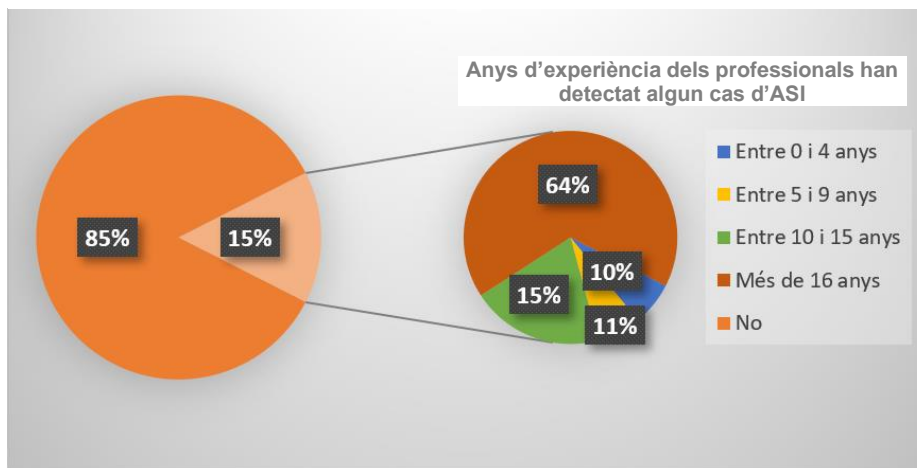
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 10: Accions que els professionals de l'educació de Catalunya sense càrrec directiu realitzarien si un infant els revelés un cas d'ASI

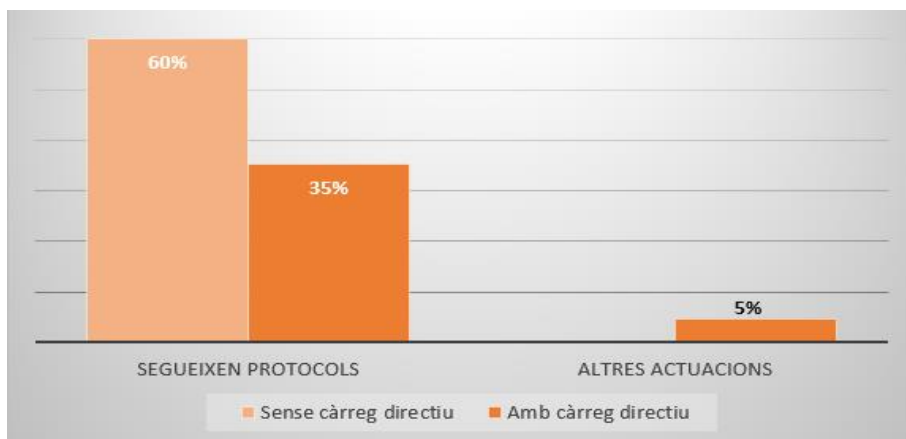
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 11: Professionals educatius que han detectat al llarg de la seva trajectòria professional un cas d'ASI.

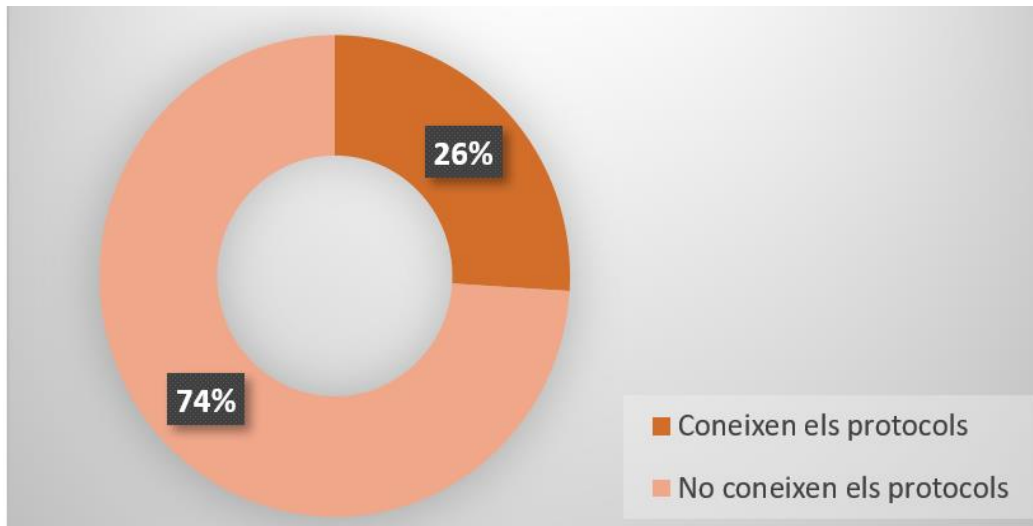
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 12: Actuació dels professionals que han detectat al llarg de la seva trajectòria professional un cas d'ASI.

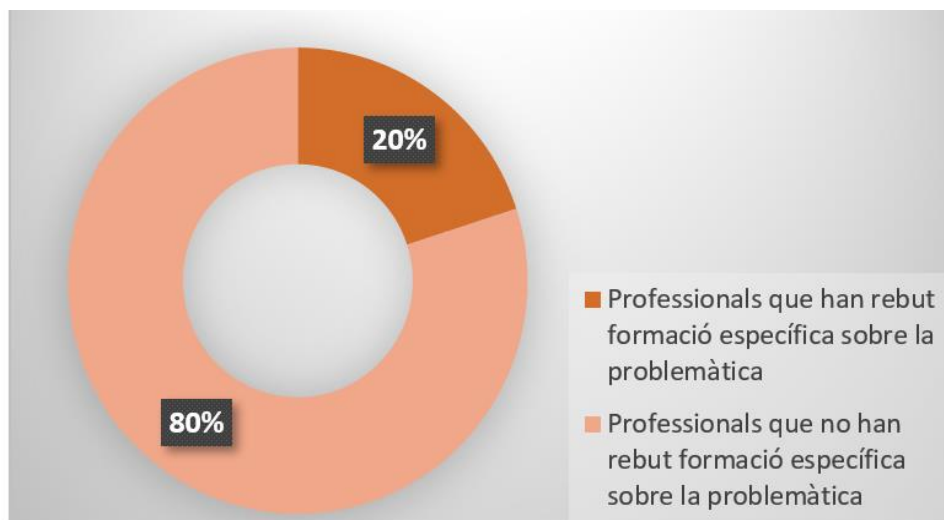
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 13: Coneixement dels enquestats dels protocols d'actuació d'ASI establerts a Catalunya

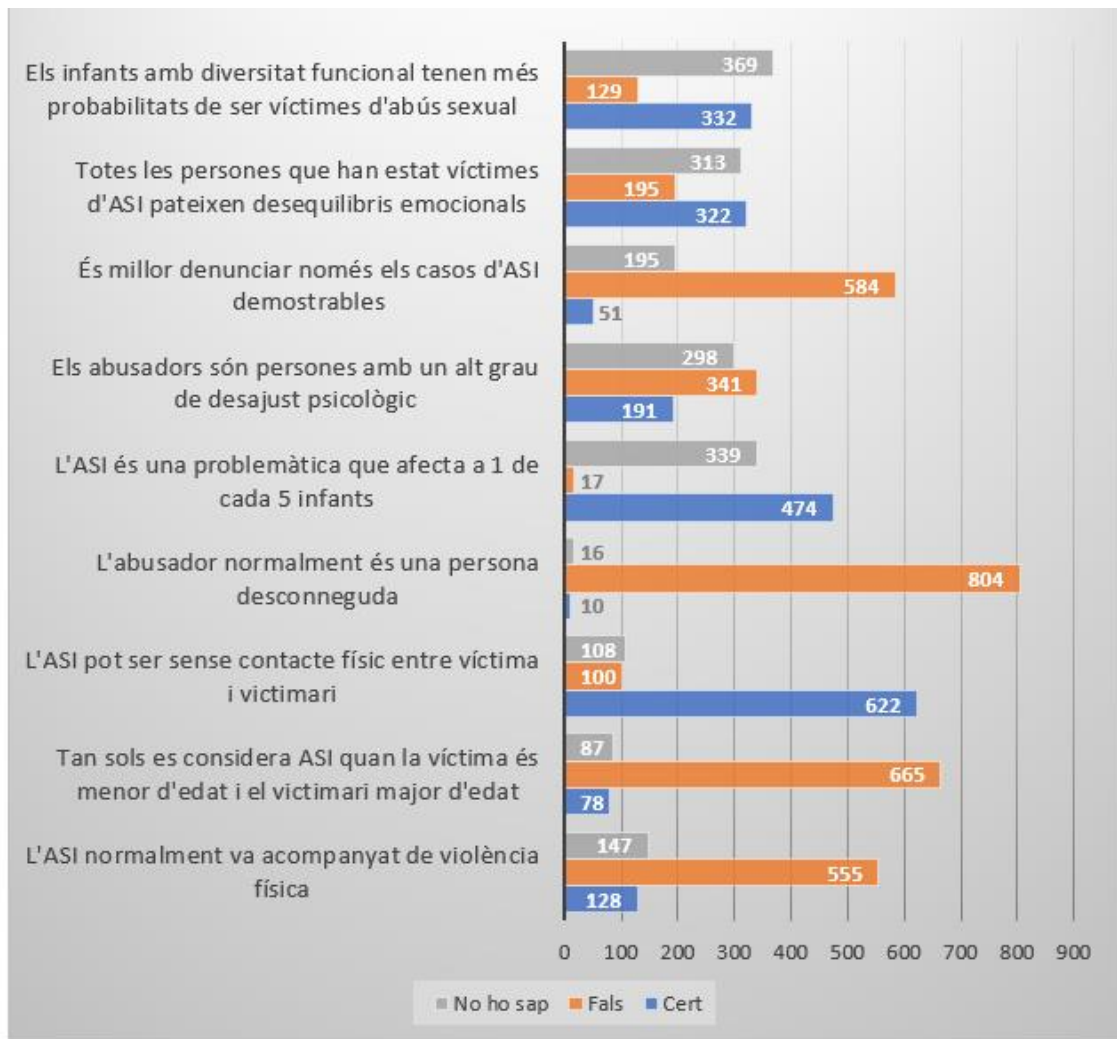
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 14: Formació específica sobre ASI

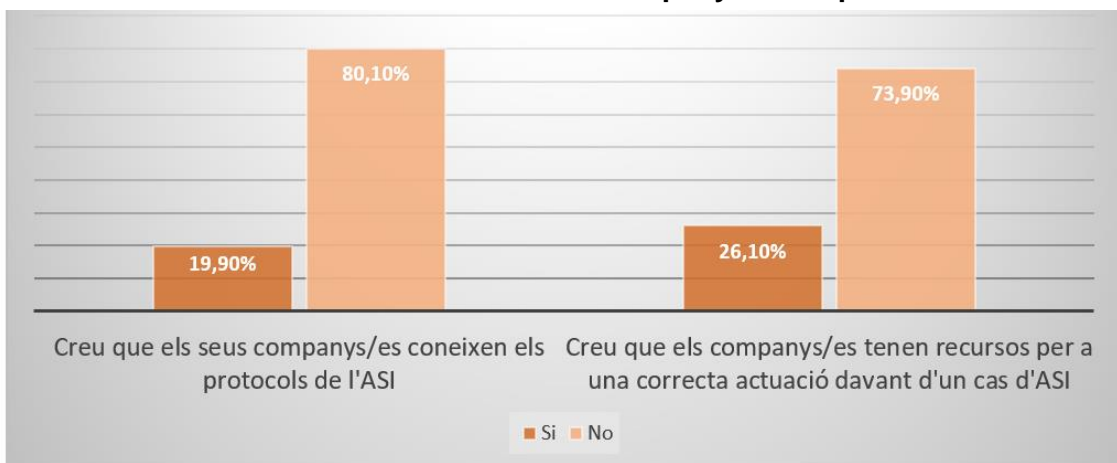
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 15: Què en saben els professionals de l'educació de Catalunya sobre les falses creences de l'ASI?

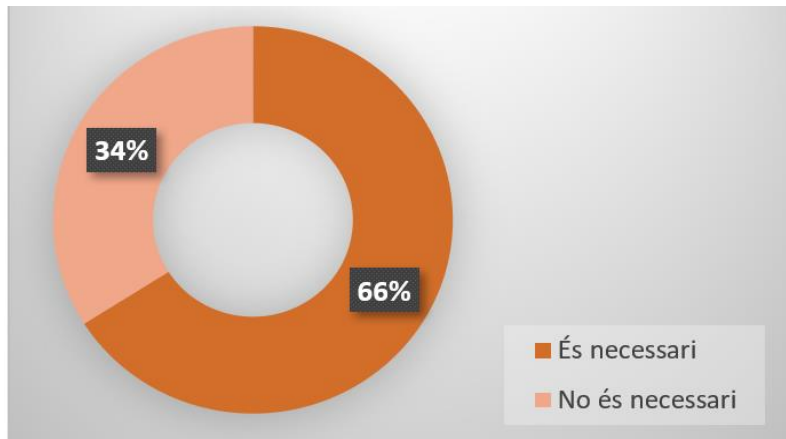
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 16: Consideracions dels companys/es de professió

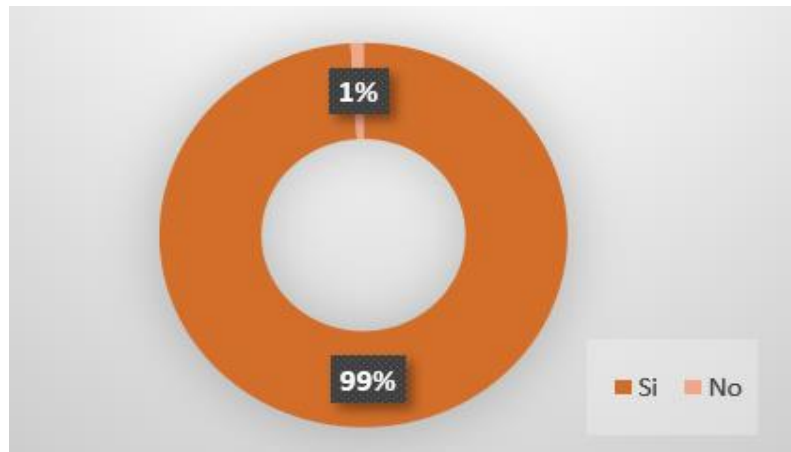
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 17: La perspectiva de gènere en l'abordatge de l'ASI

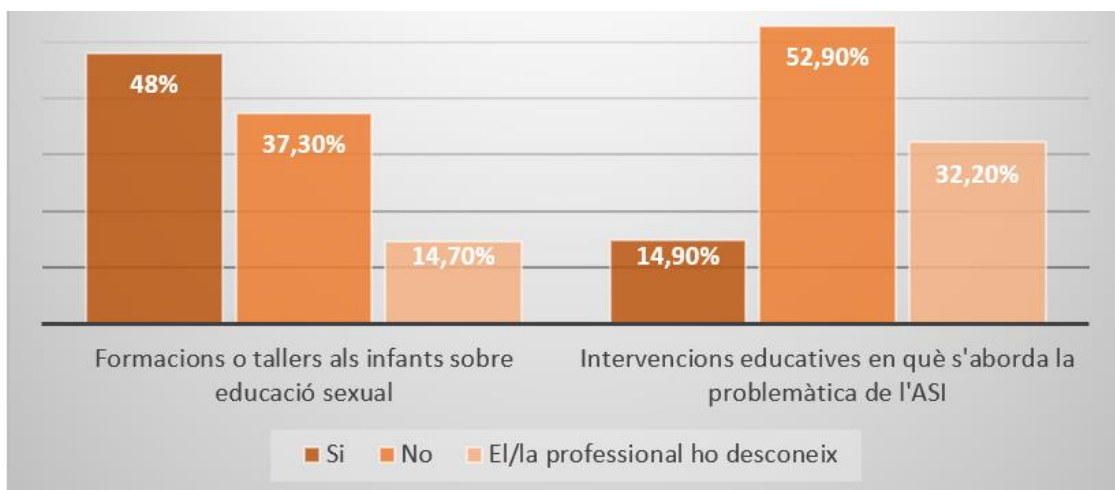
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 18: Importància de l'educació afectivosexual en la infància

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 19: Accions educatives que es realitzen en les institucions on treballen els professionals enquestats

Font: Elaboració pròpia

Apèndix 4: Entrevistes. Model entrevistes

1. Davant la detecció d'un cas d'ASI, com s'hauria d'actuar?
2. L'abordatge de l'abús sexual infantil hauria de ser amb perspectiva de gènere? Per què?
3. Quan un professional té sospita que un infant està patint o ha patit abús sexual ha d'investigar la veracitat d'aquest? Què pot provocar això? En la majoria de casos que es detecta un cas d'abús sexual infantil, se'n té certesa des del primer moment?
4. Què pot provocar fer preguntes a un infant després de que expliqui que és víctima d'abús sexual?
5. És necessari informar a l'equip? O és una forma de revictimitzar a l'infant?
6. Consideres que els professionals que treballen en centres d'educació formal (escoles, instituts...) tenen els recursos, coneixements i formació necessària per a poder actuar davant da detecció o sospita d'un cas d'abús sexual infantil?
7. En l'àmbit del lleure, els monitors/es, voluntaris i directors/es tenen una proximitat molt privilegiada amb la infància per a poder detectar casos d'abús sexual infantil. Què s'hauria de fer per poder garantir que aquesta actuació sigui correcta?
8. Hi ha prou consciència entre el professional educatiu sobre la problemàtica de l'abús sexual infantil?
9. Quines poden ser les conseqüències d'una mala actuació davant la detecció o sospita d'un cas d'abús sexual infantil?
10. Imagino que coneixeràs bé els protocols d'actuació quan es detecta un cas d'abús sexual a institucions educatives.. Què n'opines? responen prou bé a la problemàtica? O consideres que hi ha aspectes que s'haurien de corregir o millorar?
11. Creus que els professionals de l'educació coneixen aquests protocols? Què et sembla, i com ho solucionaries? És important que s'actui seguint els protocols establerts? Perquè? S'hauria d'individualitzar?
12. Els casos que has pogut conèixer que s'han detectat des de l'escola, han seguit correctament els protocols?
13. Què opines sobre la nova *Ley Orgánica de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia* i les crítiques que ha rebut per la falta de perspectiva de gènere?
14. Creus que seria necessari que en totes les institucions que es treballa amb la infància hi hagi una figura professional referent, que hagi rebut formació específica sobre la problemàtica de l'abús sexual infantil?
15. És important l'educació afectivosexual?
16. Hi ha alguna cosa més que vulguis comentar o senyalar?

Apèndix 5: Entrevistes. Perfil entrevistades

Taula 1: Característiques sociolaborals de les professionals entrevistades			
Perfil professional	Número d'entrevistes	Codi	Característiques
Pediatra	2	01	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dona ▪ Unitat Funcional d'Abusos a Menors (UFAM) ▪ Més de 17 anys d'experiència ▪ Titularitat pública
Psicòloga		02	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dona ▪ Fundació que atenció l'abús sexual infantil ▪ 20 anys treballant a la Fundació ▪ Aproximadament, 15 protocols redactats d'actuació de l'abús sexual infantil ▪ Titularitat privada

Font: Elaboració pròpia